

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I.

V Celovec, 1. maja 1881.

Štev. 5.

Pomladanski vetrovi.

Povest iz časov francoskih vojsk.

(Dalje.)

Četrto poglavje.

Odrin', odrin' od kraja preč,
Ne boš me vid'lo dekle več!
Narodna.

Drugo jutro po onem shodu v vinogradih stal je Dobriha dolgo časa na gori pred svojo kočo ter se neprestano oziral doli po dolini. Solnce je že visoko priplulo na nebo, in pričelo je gorko prihajati. Dobriha se je pri svojem opazovanji in čakanji vedno bolj nazaj pomikal v senco, katero je delala njegova majhna kočica. Gledal je doli na gorsko pot, ki je peljala na desnej strani nekoliko nižje pod njegovo kočico čez goro povprek, nad vasjo mimo lipniških vinogradov. Do kočice, katero si je bil Dobriha postavil na nerodovitnej, peščenej in skalnatej zemlji, ni bilo nobene poti. Kdo bi pa tukaj kaj iskal! K Dobrihi je malokdo zahajal. Le kak lahkovrtež je prišel popraševati po skrivnostih čudežnih zvezd, in o hudej zimi, ko je sneg dolgo naletaval, potrkal je tudi včasih kak drvar iz bližnjih uskoških gozdov na njegove duri. Ko bi bil pa kdo sedaj samotno kočico z večjo pozornostjo opazoval, bil bi čestokrat videl, kako so se včasih v njej od različnih strani shajali najodličnejši možje lipniške okolice, da lipniški gospodar sam ni skoro nikoli zamudil takega shoda. Dohajalo jih je toliko, kolikor jih je moglo v kočico iti; tam notri so se o skrivnostnih rečeh tiho pogovarjali.

Tudi danes ni Dobriha zastoj pričakoval svojih gostov. Posamezni so dohajali, nekteri naravnost od poti gori po strmini, drugi od strani ali pa po goščavi mladega lesovja, ki je na severnej strani obdajalo Dobrihino stanovanje ter se vedno gostejše razprostiralo do temnih uskoških gozdov. Na klopi sedé ali pa na steno se naslanjaje so vaščanje radovedni pričakovali,

kaj jim bode danes Vinko novega naznanil. Toda danes ni bila njemu, ampak Dobrihi samemu odmenjena važna naloga, da objavi svojim sosedom dnevne novosti. Sicer pa on pri enakih shodih ni bil glavna oseba; njegovo neprestano sanjarsko premišljevanje in nemirno ponočno pohajkovanje mu ni dopuščalo, da bi se bil s kako drugo rečjo resno bavil. Vendar pa je bil svojim sosedom prav iz srca udan, želel jim je vso srečo in uspeh pri njihovem prizadetju. Z veseljem je ponudil svojo kočo za tajne shode, ker se na onem zapuščenem kraji ni bilo bati ovaduhov; tudi on sam je večkrat rad kako naročilo prevzel ter je vselej vestno in točno opravil svojo nalogo. Danes pa je svoje goste sam iznenadil z velevažno novico, celó Vinko je strmel, ko je poslušal njegovo pripovedovanje.

„Včera j zjutraj,“ prične Dobriha pripovedovati, „sem obhodil nektere kraje v našej bližnjaj okolici, kakor je moja navada. Šel sem prek Kolpe na hrvatsko stran, kjer so me nekeri znani ljudje, ki so hoteli mojo godbo slišati, v hišo povabili. Domú gredé sem si hotel iz vzvišenega mesta ogledati divno okolico; ker pa ni bilo v obližji visokega hriba, kateri bi dajal lep razgled, stopil sem na majhen, le malo od tal se dvigajoč holmec poleg ceste. Na drugej strani holmca, na katero se ni moglo iz ceste videti, zagledal sem doli v vznožji sedeti tujega, neznanega človeka. Pred sabo na tleh je imel razgrnene različne zemljevide, v ktere je zamaknen dolgo zrl, včasih kaj s svinčnikom notri začrtal ali pa v svojej kujžici kaj zabeležil. S prva me ni zapazil. Ko sem pa odhajajoč z nogo na neki kamen zadel in s tem nehoté nekák šum napravil, hipoma kvišku skoči, svoje spise in zemljevide pograbi in hoče s plahim pozdravom odhiteti. Moj prijazni odzdrav mu je dal pogum, ostal je pri meni, in kmalu sva bila v živem razgovoru. Prašal me je, kako tuji gospodje z našimi ljudmi ravna jo, ali je ljudstvo zadovoljno. Povedal sem mu vse, kakor je. Nato mi odgovori, da so Francozom na Kranjskem ure štete, da bodo v kratkem morali naše kraje zapustiti.“

„Kaj?“ oglasijo se začudjeni kmetje. „Kdo je bil ta tujec? Kje je slišal, od kod je prinesel to novico?“ so vsi vprek popraševali.

„Potrpite malo! Vse bode te slišali,“ pravi Dobriha, pomirjujoč svoje nepotrpežljive goste. „Tujec mi je nadalje objavil, da je Avstrija Francozom že vojsko napovedala, da se je oborožila, da se njene čete že bližajo kranjskim mejam.“

„Avstrijske čete se bližajo našim krajem?“ ponavljajo kmetje enoglasno ter se iznenadjeni spogledujejo.

„Da bodo tuje nasilnike pregnali in izgubljene zveste sinove nazaj pripeljali Avstriji v varstvo,“ krepko odgovarja Vinko, ko se vsi navzoči od te novosti zavzeti s prašajočim pogledom va-nj obrnejo.

„Kaj je še povedal tujec?“ vpraša Vinko.

„Razložil mi je na tanko, da je vse za boj pripravljeno, da se avstrijska armada v treh oddelkih proti Kranjskemu pomika. Pri Celovci stoji feldzeugmeister Hiller in ima pri sebi več nego trideset tisoč mož; s temi hoče čez Ljubelj prodrati in na Kranjskem Francoze napasti; po dunajskej cesti se bode od Celja bližal general Fölseis s svojim oddelkom, a na levem krilu hoče general Radivojević na Karlovec udariti, Novomesto vzeti in potem celo dolenjsko stran Francozom iz rok iztrgati. Vse to se pa ima sedaj v kratkem izvršiti. General Radivojević je poslal k nam ogleduha, onega moža, s katerim sem včeraj govoril, da bi pozvedel, koliko je francoskih vojakov v teh krajih. Ta marljivi ogleduh je vse pretakol in preiskal, kakor je mogel; česar še pa ni žnal, povedal sem mu jaz.“

„Prav ste storili, Dobriha!“ pravijo zdaj zbrani možje in zadovoljni prikimajo.

„Čemu bi pa še dalje prikrivali svoje misli?“ nadaljuje eden izmed njih. „Poštenjaki trdnega značaja ne spreminjajo v vsakem hipu svojega prepričanja in svoje naklonjenosti; oni ne poznajo hlimbe priliznenih hinavcev, ki se po okoliščinah in po volji ošabnih bogatinov obračajo kakor veterница po sapi. Sedaj so menda tujei že spoznali, da se mi za njihovo gospodstvo nikoli ne bomo posebno navduševali. Naj pa še tudi vidijo, da imamo poguma dovolj, da očitno izražujemo svojo nevoljo zoper njihovo vladarstvo in z veseljem pričakujemo prihoda naše rešilne armade. Saj se nam je danes upanje osvobojenja bolj nego kterikrat prej utrdilo, sedaj smo vsi prepričani, da nam kmalu pride dan rešitve.“

„Da, kmalu pride dan rešitve in osvobojenja, nato pa nastopi nova doba, novo življenje,“ pritrdijo možje.

„Novo dobo učaka naš mladi zarod“, oglasi se sivolas starček. „Priletne može, ki že stojé na robu groba, bode na smrtnej postelji tolažilo upanje, da njihovim otrokom pridejo boljši časi. Tudi moje moči so mi opešale, noge se mi šibé in roke se mi tresejo. Le malo časa mi je še živeti. Nisem že več upal, da bi moje oči še videle avstrijske zastave vihrati po naših mestih, in če bom res še dočakal dneva rešitve, dolgo pač več ne bom užival življenja v novej dobi. Vi možje ste mlajši od mene, Vas še čaka prihodnost. Z Avstrijo združeni bode te zopet z njo delili svojo osodo. Mnogo hudega smo pretrpeli v zadnjih letih pod tujim gospodstvom, ali tudi prej pod avstrijsko vlado imeli smo čestokrat hude čase. Gotovo se bode tudi v prihodnosti od Vas zahtevalo dokaj požrtvovalnosti za občni blagor. Ne bodite pa zato nevoljni! Oni državljan, kterega v skupnosti in uzajemnosti veže vez ljubezni k svojej domovini, mirno pretrpi zaradi nje marsikako nevšečnost, rad prinese po svojej zmožnosti obilne darove na oltar rodoljubja, v burnih časih pa zbere vse svoje moči v obrambo očevine. Kar za njo daruje, to stori sebi v prid.

Štiri leta so že minola, odkar so nas odpahnoli in odtrgali od Avstrije; v tem času smo prav spoznali, kako draga nam je bila. Zato sem preverjen, da jo bode te bolj čislali in ljubili, kedar se zopet povrnete pod njeno krilo. Vem, da jo bode zvesto in še bolj hrabro kakor doslej branili o vseh časih na severu, vzhodu in zahodu pred sovražniki. Na obalah Adrije se bode te mož za možem vsem napadnikom v bran postavili, s svojimi prsimi bode te krili vsako ped zemlje, ktero bi zopet hotel ljut sovrag od Avstrije odlučiti ter Vas in Vaše brate potopiti v mrzlej tujščini.“

Kako slovesno je starček, vnet od notranjega prepričanja te besede govoril, kako ponosno povzdigoval svojo častitljivo glavo! Poslušalci so ga zavzeti obstopili čudé se njegovej nenavadnej gorečnosti.

„Da, pri živem Bogu to zaprisežemo!“ spregovori Vinko. „Naša uzajemna moč naj bode južna avstrijska straža na pomorskih obalah; nobena zvunanja sila ne bode zvestobe in udanosti Slovencev premagala. Ali tudi sedaj o času osvobojenja ne bodemo rok križem držali. Veliko moči imajo še Francozi v teh krajih, huda bode bitva in težka naloga za avstrijske vojake, toda mi jim zamoremo veliko pomagati v odločilnem času. Upam, da v tem važnem trenutku tudi po drugih oddaljenih krajih kmetje ne bodo malomarni te priložnosti v nemar puščali.“

„Gotovo ne,“ pravi Dobriha, „o tej zadevi sem tudi včeraj vse zvedel. Povsodi so že ljudje zvedeli, da se Avstrija na boj pripravlja, in da ena vojna četa avstrijske armade kmalu iz Hrvatskega na Kranjsko pride. Zato se hočejo zopet po mnogih krajih na Dolenjskem kmetje spuntati in francoske vojake zapoditi.“

„Sedaj koj, prej nego se general Radivojević približa?“ vpraša Vinko.

„Da, v prihodnjih dneh bodemo že slišali o uporu v sosednjih krajih. Ljudje imajo dosta poguma in srčnosti ter upajo, da bodo vojake lahko premagali. Ne bojé se, da bi potem še kateri drugi francoski vojaki na Dolenjsko prišli, kajti potrebovali jih bodo bolj na bojnem polji zoper Avstrijce. Ljudstvo se trdno nadeje, da bodo Avstrijci zmagali; vsak dan že pričakujejo zmagovalnih vojnih čet iz Hrvatskega.“

„Vendar pa je vse to početje prenašlo in nepremišljeno,“ omeni Vinko. „Če se pa upor ne posreči? Če pridejo drugi vojaki iz Ljubljane v večjem številu? Kako hudo bi nas zopet kaznovali!“

„Dovolite, gospod!“ spregovori eden izmed kmetov. „Ali hočemo res še vedno čakati? Tudi pri nas moramo kakor drugod takoj te dni odločno na noge stopiti. Če bodemo vedno odlagali in čakali, da bodo Avstrijci morebiti še le čez leta Francoze izgnali, če si nočemo prej sami pomagati, potem pa vseh teh shodov in naklepov ni potreba; naj vsak za se mirno svojo osodo pričakuje. Bog zna, ali se res kaka vojska zoper Francoze pripravlja ali ne! Ko bi bili mene poslušali, bi bili že

davno lahko Francoze pregnali; če bi še drugi prišli, bi pa še te zapodili. Kje bi naj Francozi vedno nove vojake jemali, da bi jih vedno na Dolensko pošiljali! Saj se morajo že po celem svetu vojskovati, in vsakdo vé, da so jim hude vojske tisoče vojakov pomorile.“

„Motite se, prijatelj,“ odgovori Vinko, „če mislite, da je sovražnikova moč v deželi res tako slaba. Prepričan sem, da mi sami ničesar ne opravimo. Čemu bi pa tako brez premisleka drli v pogubljenje, če ne bi s tem našej domovini prav nič koristili. Tudi avstrijski vojaki bodo imeli mnogo truda in dela, da izvršijo svojo nalogo, če jih tudi zelo veliko v naše kraje pride. Poslušajte me še sedaj, saj mislim, da ste prepričani, da le za naš občni blagor v teh zadevah delam in govorim. Potrpite še nekoliko dni! Kedar se pa general približa našim krajem, takrat hočemo z združenimi močmi brez velikega truda in mnogih žrtev svoje delo dokončati in svoj namen doseči.“

Komaj pa ko je Vinko zadnje besede izgovoril, oglasi se neki drug kmet, ki je pri oknu stoječ hipoma ostrmel in z največjim začudjenjem gledal in kazal proti vasi.

„Poglejte, kaj je to doli na cesti pri vasi?“ pravi ves zavzet.

„To so vojaki!“ reko soglasno možje in radovedni gledajo dol v vas. Lahko je bilo opaziti krdelo vojakov, ki so se nekteri peš, nekteri pa na konjih bližali vasi.

„Ali so morebiti že avstrijski vojaki prišli?“ začno vsi povprek popraševati.

„Ne!“ pravi Vinko. „Francozi so; lahko se spoznajo po svoji obleki.“

„Francozi? Kaj hočejo zopet ti pri nas?“ godrnjajo nevoljno kmetje.

„To bomo kmalu videli,“ odgovori Vinko. „Gotovo pa je, da sedaj ne morete ničesar počenjati; to menda sami sprevidite. Odločno sem Vas že svaril ter Vas še enkrat opominjam, da sedaj mirujete. Prepričan sem, da bi nam upornost pri teh okoliščinah prav nič ne koristila, a upornikom gotovo veliko nesrečo prinesla. Upam, da se kmalu zboljšajo naše razmere; v kratkem ućakamo zaželeno priliko, da zamoremo z uspehom svoje moči zoper tuje uporabiti.“

Nevoljni in potrti so se možje razšli. Vsak je hitel na svoj dom, da bi videl, čemu in pa koliko je prišlo Francozov.

Med tem so vojaki došli v vas ter se razkropili po hišah, kjer si je vsak iskal svoje stanovanje, kajti odločeno jim je bilo, da nekaj časa v vasi ostanejo. Kjer niso našli v hlevu dovolj prostora, izgnali so domačo živino ven na polje, na njeno mesto pa svoje konje privezali. Po skednjih so nabrali za nje obilo krme, a s slamo so jim po tleh nastiljali. Pač marsikak kmetič se je tiho togotil videč, kako zapravljivo trati njegovo pićlo klajo, ktere bode gotovo po zimi pomanjkovalo. Ali kaj naj bi storili! Ljudje so spoznali, da se res takej vojaškej presili ne

morejo ustavljati, kajti govorilo se je že, da so tudi njih sosodje v bližnjih vaseh dobili enake goste. Vsakdo si je pa dobro zapomnil zlobno ravnanje neljubih prišlecev, hotel jim je vse obilno povrniti, kedar pride dan osvete.

Ko pride Vinko na svoj dom, bila je že na Lipnici huda zmešnjava. Posli so bili v največjem neredu vsi preplašeni. Novi vojaki so prišli ter osorno klaje zahtevali za svoje konje, za se pa primerne postrežbe. Hlapci in dekletke so letali sem ter tje, da bi jim ustregli. Major je dobil nova naročila in povelja od vojaškega oblastništva; prebiral je in pre-mišljeval, zato se ni veliko za vojake brigal. Ljudmila ni celo dopoldne prišla iz svoje sobe, Vinka pa doslej ni bilo domá. Kdo bi se naj torej z vojaki pečal! Sam strežaj je okoli njih hodil ter jim kleti in shrambe razkazoval, rekel jim je, naj sami vzamejo, česar potrebujejo; potrebne reči za stanovanje bodo posli preskrbeli. Vojaki so imeli torej priličen čas, da so se na vse strani razkropili in ugrabili, kar so dobili. Gotovo bi se ne bili tega dela naveličali, ko bi jih ne bil nekdo pri tem marljivem iskanji ustavil. Hišina Zalika je njih početje zapazila in dobro umela, kake posledice bode ta zmešnjava imela, ker ni bilo nobenega pravega gospodarja na svojem mestu. Stopila je na dvor in od tod v odprto klet, kjer so že nekteri vojaki hoteli vino pokušati. Na kletinih stopnicah postane, od tam pa jih začne zmerjati in oštevati, da so se njene besede po kleti razlegale, kakor bi orehe sipal po stopnicah dol. Nekteri vojaki so umeli slovenski, drugi pa tudi ne, vendar so bili prepričani, da drzno govorjenje mlade in brhke deklice ne pomenja za njih velike ljubeznjivosti. Ker je bila nekoliko lepše oblečena, kakor navadna kmečka dekleta, mislili so, da je to morebiti sama hišna gospa, povrh so se še zbal, da bi major kaj o tej stvari ne zvedel, ker v mirnih časih je bilo ropanje ostro prepovedano. Zato so se potuhneno zopet izmuzali iz kleti. Zalika klet zapre in hoče oditi, toda na dvoru so jo obstopili vojaki ter jo z mnogovrstnimi prošnjami nadlegovali; vsak je za se prosil ali pa tudi zahteval kako reč. Toda Zalika ni dolgo prenašala njihove nadležnosti. S ključi zarožlja, z rokami se ob strani upre, nato so se pa njene besede zopet kakor toča vsule na nadležne vojake, da so osupnjeni pogumno dekletke občudovali.

K sreči je prišel v tem trenutku Vinko domú. Kar ostrmel je zagledavši oni nenavadni prizor. Sredi v gruči vojakov stala je ponosno njegova nevstrašljiva hišina; krepko je okoli sebe s ključi otepala, a še bolj spretno obdelovala ter z neprijaznimi priimki obirala nepovoljne vojake.

„Prav, da ste prišli gospod!“ obrne se proti gospodarju. „Poglejte v kakej zadregi sem! Pomagajte mi iz te sodrge! Ta strupena golazen Vam hoče vse ujesti in popiti. Strežaj jim je pokazal in odprl vse shrambe,

začeli so že grabiti in jemati, nikogar pa ni bilo razven mene, da bi jim bil branil. Saj imamo že dolgo časa vojake na Lipnici, ali takih še ne, kakor so sedaj ti. Oni, ktere smo do sedaj imeli, bili so bolj mirni in uljudni; korporal jim ni nikoli takega nepostavnega dejanja pripuščal. Sedaj se vé da korporala ni tú, ko bi ga najbolj potrebovali. Bog vé, ali bode ta revni človek zaradi one nedolžne šale res na vse večne čase zaprt!“

Zadnje besede je le Vinko slišal, ker so se bili vojaki po njegovem povelji že razšli. Res, debeli korporal je vedno skrbel, da so se vojaki na Lipnici spodobno obnašali; storil je to iz hvaležnosti za različna darila, ktera je na Lipnici od Binčeta prejemal. Pa tudi Zalika mu je bila zaradi njegovega lepega vedenja dobra in prijazna, rada je z njim govorila in dejala večkrat svojej gospej, da korporal ni prav nič napačen človek.

Major je imel danes sila veliko opravila. Dobil je nove zelo važne ukaze. Posli so iz Ljubljane in bližnjih mest prihajali in odhajali, drugi so zopet na Lipnici pričakovali majorjevega pismenega odgovora. Tudi Francozi so se neprestano na boj pripravljali. Vse moči so napeli, da bi si Kranjsko ohranili. Na Dolenjsko so poslali večje vojaške oddelke ter jim ukazali, da naj na vso moč branijo francoske krajine tostran Save, da naj o pravem času odbijejo napad avstrijske armade na jugu. Zato je prišlo v lipniško okolico in druge sosednje kraje zopet mnogo Francozov. Skoro vsaka vas je imela vojake. Zraven se je pa še poveljnikom strogo naročilo, da naj brez premisleka vse one kmete zapró, ki bi utegnoli o vojskinem času s sovražniki potegnoti. Major je premišljeval in preudarjal, kar mu je strežaj ovadil. Po njegovej izdajскеj izjavi poznal je vse kmete in vedel, kateri izmed njih najbolj kazen zaslužijo. Hotel je torej še danes ukazati, da se naj s temi po postavah ravna. Vinko je se vé da naj več zakrivil, toda major je sklenol njemu kazen iz tehtnih razlogov še nekaj dnij odložiti.

Ko pride Vinko z dvora v obednico, ni bilo še nikogar tú, dasi je bil navadni čas obeda že davno prišel. Hišina Zalika pride povedat, da gospé danes ne bode h kosilu. Danes hoče v svojej sobi ostati, ker se dobro ne počuti. Vinko misli takoj k njej iti in pozvedeti o njenem stanji, toda v tem hipu vstopi major ter ga pridrži.

„Ali ste že čuli o važnih novicah, gospod Rojar?“ vpraša major, ki je bil danes zaradi nepričakovanih novic, bodisi veselih ali neveselih, nekoliko razvnet.

„Nekaj si ljudje po vasi pripovedujejo,“ odgovori Vinko. „Govori se, da bi imela neki vojska biti.“

„Da, brez dvombe se pričnejo sedaj hude vojske; vse evropske velevlasti nas napadajo ter nas hočejo zatreti.“

„Prišlo je, kar je moralo priti,“ kratko Vinko odgovori.

„Kar je moralo priti?“ pobara major. „Kdo je pa sedaj prouzročil, da je moralo priti? Ali nam bodete zopet neizmerno pohlepnost po tujih deželah in novih zmagah očitali? Sedaj se vidi, koliko veljave so imele pri naših nasprotnikih one svete mirovne pogodbe, ktere so očitno pred vsem svetom sklenoli in slovesno zaprisegli. Kdo se sedaj še kaj za one revne spise zmeni! Tudi Avstrija je le pripravne prilžnosti čakala. Ko so naše moči nekoliko opešale, ko so nas na vseh straneh sovražniki obdali, vrgla se je tudi ona z vso silo na nas. Bomo videli, kaj prihodnost prinese. Ničesar še ni izgubljenega. Na Ruskem nas je huda zima užugala, tukaj pa odloči slavnoznana hrabrost naših vojakov in francosko orožje“.

„Vojska je neizogibljiva,“ omeni Vinko; „to vsak spozna. Ali Evropa zdihuje v teh hudih, nemirnih časih po zaželenem miru. Upajmo, da vsaj po tej vojski preplašenim narodom lepša, mirnejša doba zasveti.“

„Mi gotovo nismo protivniki miru,“ pristavi major, „toda kar smo si z orožjem priborili, tega si ne damo voljno iz rok iztrgati.“

Vinko se ni hotel pričakati z majorjem, ki je svojim nasprotnikom danes to očital, kar je drugikrat opravičeval, ko je bila krivda na francoskej strani. Poslovil se je torej kmalu od svojega gosta ter se izgovoril, da mora k svojej soprogi iti, ki je malo bolna.

Major je pač vedel, zakaj ni prišla gospa k obedu, toda črhnil ni o tem nobene besedice.

Vinko stopi nato v sobo svoje soproge. Skrbelo ga je že, da bi utegnola resno zboleti, saj je bila včeraj na poti iz vinogradov vedno tiha in vsa klaverna.

V slabo razsvetljenem kotu sedela je mlada žena na naslonjači, glavo si z roko podpirajoč, vsa prepadena in bleda. Nehoté se je stresla, ko je zagledala svojega moža. Z milim pogledom ga je pozdravljala. Lasje so jej v neredu padali čez ramena in čez blede lice; bila je prava podoba žalosti. V srce je zbedel Vinka ta tužni pogled. Kaj to pomeni! Kaj se je zgodilo!

„Ljudmila! Za Boga! Kaj te teži?“ pravi sočutno z mehkim glasom ter se vsede zraven nje. „Gotovo si bolna. Ali naj pošljem po zdravnika?“

„Ne po zdravnika, Vinko! Jaz nisem bolna,“ tiho zašepeče žena.

„Ali vendar se vidi, da trpiš,“ pravi Vinko. To se vé da ni bilo težko spoznati. Tudi je Vinko kmalu opazil, da njena bolešt ni telesna ampak duševna. Ali kako bi našel pravi vir njenega žalovanja, ker se je sama vseh dotičnih vprašanj tako skrbno ogibala, če prav jo je z največjo skrbnostjo po vzroku njene žalosti popraševal! Poprosil jo je, da bi šla z njim na vrt, da bi se tam morebiti nekoliko zvedrila. Molé je vstala in z njim iz hiše šla, a neodločno kakor otrok sprehajala se je na njegovej strani brez prave volje in veselja po vrtu in logu.

„Glej, Ljudmila,“ pravi Vinko; „tu sem si z mano vedno rada zahajala ter se vselej v prostej naravi razveseljevala. Povej mi, kaj se ti je zgodilo, da si že nekaj časa vedno otožna, danes pa tako neizmerno žalostna! Ali sem to res jaz zakrivil? Povej mi, draga, kaj naj storim, da ti povrnem zopet prejšnjo srečo in zadovoljnost! Ali te ti kraji najine prve sreče nič več ne mikajo, ali ne najdejo moje ljubeče besede več odmeva v tvojem srci?“

„Da, ti si in ostaneš moj edini prijatelj, moja sreča, moje vse! Vsi moji sorodniki so mi pomrli. Gorjé mi, ko bi morala tudi še tebe izgubiti.“

„Čemu te misli?“ tolaži jo Vinko. „Najino skupno življenje je vedno še mirno in nekaljeno, kakor je s prva bilo. Upajva, da se nama sreča ne bode nikoli skalila.“

„Nikoli skalila?“ odvrne žalostno Ljudmila. „Ali ne živimo v nemirnih, burnih, vojskinih časih?“

„Toda po vojski nam pridejo boljši časi. Malo dnij še bomo imeli tujce pod streho. Pred Avstrijci bodo pobegnoli iz naših krajev, mi pa bomo zopet srečno in mirno kakor prej živeli na Lipnici.“

„Kaj se pa utegne še prej zgoditi! Vinko, varuj se Francozov!“ pristavi Ljudmila; položila je roko na moževo ramo ter mu proseče zrla v oči. „Ti ne veš, kako te zasledujejo in opazujejo. Vedno se še s kmeti shajaš in jih učiš, zraven pa ne pomisliš, da ti huda nevarnost preti. Vselej sem trepetala, kedar si odhajal od doma, po noči sem čestokrat goreče Boga prosila, da bi srečno prestal teh časov silo, da ne bi sedaj onesrečil. V strašnih sanjah sem te videla hoditi na robu strme pečine, gledala sem, ko si v smrtnej nevarnosti brezskrbno stopal tik zevajočega brezdna. Iz daljave sem ti na vso moč klicala, prosila te, svarila, ali ti me nisi slišal. Drugikrat sem videla, ko se je o strašnej nevihti sredi iz penečih in šumečih valov dvigala tvoja glava. Z rokama si okoli sebe iskal, da bi se kam oprl, jaz sem pa na bregu stoječa gledala tvoj smrtni boj in ti nisem zamogla pomagati. Da, ena slaba vejica se vzdiguje iz pogubnih valov, te si se oklenol, da bi se rešil, a v tem hipu pride sovražen, francosko opravljen mož, odtrgal je vejico, tebe pa proč pahnol, da si se revno pogreznol v globini.“

„Ljudmila, jaz v resnici ne umem, čemu se v praznih domišljijah tako vznemirjaš!“ pravi tolažljivo Vinko. „Jaz ne poznam onih nevarnostij, ktere tebe tako zelo strašijo.“

Vinko danes zares ni zamogel umeti čudnega obnašanja svoje soproge. Poznal je dobro vse njene lastnosti, zato je bil pa tudi prepričan, da brez uzroka se ni tako zelo spremenila. Pričelo se mu je dozdevati, da ima ona neko skrivnost, ktere mu pa noče ali ne sme objaviti. Da bi bil on vedel, kako revno je ona danes celo noč prejkala, kako goreče

je za njegovo rešitev molila, koliko bolečin je v strahu za-nj pretrpela! Pač je govorila o nevarnosti, svarila ga je pred Francozi, toda več mu ni smela in ni mogla razodeti.

Iz vinogradov domú prišedši šel je Vinko prejšnji večer utrujen kmalu počivat. Tudi gospa se je podala v svojo sobo, pri vratih pa jo sreča strežaj in jej izroči pismo od majorja. Kako strašne, kako neusmiljene so bile besede tega pisma! Ali je res major čutil pravo, čisto ljubezen do lipniške gospé, da jo je zamogel tako mučiti! Saj je vedel, da ljubi svojega moža. V pismu je čitala Ljudmila te trdosrčne besede:

„Blaga gospa! Pregreški Vašega moža zoper našo vladó so mi popolnoma znani. Vem, da je načelnik skrivne zaróte, tudi vem dobro za one skrivne duri v Vašej kleti, kjer hrani mnogo orožja. Moja dolžnost je, da ga izročim višjej sodnji, kjer se gotovo ne bode smrtnej kazni odtegnol. Samo Vi ga zamorete rešiti, ako mi naklonite svojo ljubezen. V treh dneh pričakujem Vašega odgovora. Za Vas je najboljše, da možu o tej stvari molčite in ga rešite. Pobegnoti ne more; za to bodem že skrbel. Major Besson.“

Kakor da bi okamenela, gledala je uboga žena v odprto pismo, ktero jej je to strašno novost naznanjalo. Česar se je dolgo bala, zgodilo se je že sedaj; major je vse vedel, in Vinko je bil izgubljen. Ona sama ga zamore rešiti, toda na ta sramotni način — nikoli! K vratom je stopila, hotela je k Vinku iti, da bi mu pismo pokazala in vse povedala. Kaj pa bode on na to storil? Ali bode mirno trpel, da se njegovej ženi taki žaljivi predlogi stavijo? Gotovo ne! Majorja bode zaradi tega pri tej priči strogo prijel, razsrjen se bode morebiti celó hotel v dvoboji nad njim maščevati, ali pa se bode major svojega nasprotnika s tem odkrižal, da ga na mestu z vojaško pomočjo sodnji izroči. Vsekako bi se njeni mož v hude, nevarne razmere zapletel, ako bi o vsebini tega pisma vse natanko zvedel. Zato se mu ne sme o tej stvari sedaj še ničesar povedati.

Uboga žena je zopet od vrat nazaj v sobo stopila. Kaj naj torej stori? Vinka pregovoriti, da bi se brez tehtnih uzrokov v teh časih iz Lipnice umaknol, pač ni bilo možno; zraven bi mu pa tudi majorjeve straže tega ne dopuščale. Tudi bi ga ne mogla prepričati, da major res vse o njegovej krivdi vé, ako bi mu vsega o majorjevem pismu in njegovih zahtevah ne povedala. Saj je bil preverjen, da bi ga njegov gost niti en trenotek več prostega ne pustil, ako bi zvedel za njegovo orožnico in njegove naklepe. Ko bi pa Vinko spoznal, iz katerih razlogov mu major prizanaša in kakega dobička se nadeja od svojega milostnega prizanašanja, potem bi se gotovo še najmanj hotel iz Lipnice umaknoti, marveč mahom bi stopil pred Bessona ter se z njim zaradi takega žaljenja odločno pogovoril. Pri tem bi se malo zmenil za svojo prihodnjo osodo, če prav bi vedel, da ga major zamore takoj pogubiti.

Ali ni torej za dragega moža nobene pomoči, nikake rešitve? Ljudmila je premišljevala in preudarjala, a ni jej prišla rešilna misel. Vinko je izgubljen! Revna žena se je obupna vrgla na stol, zakrila si z obema rokama obraz ter se milo zjokala. Kdo bi jo tú pomiril in utolažil! Hude misli so se jej podile po vročej glavi, nočna tihota jej je vnemala domišljijo, a ta jej risala strašne prizore in kazala vse mogoče nevarnosti za njenega moža. Z vso silo si je prizadevala, da bi odvrnola te žalostne podobe, da bi svojemu ljubljencu iz nastavljenih zanj našla varen uték. Vse bi storila, vse bi darovala, kar bi smela, da bi le njega rešila, a revica si vendar ni mogla izmisliti za-nj rešilne pomoči. Vinko je izgubljen! zaječalo je njeno krvaveče srce, obupne misli so jej jemale sapo, bilo jej je pretesno v sobi, ni jej dalo dalje dihati. Mahom kvišku skoči, odpre si okno, ter se na-nj naslanjaje ozira po okolici, da so jej ponočne sapice hladile žareče čelo.

Bila je zopet krasna mesečna noč, kakor prejšnji večer; tisoč zvezd je prav tako ljubo migljalo, kakor sinoči. Ali so te umele njene bolesti? Ali so obžalovale bornega človeka? Ne, priroda nima srea! Dan za dnevom delujejo v odločenem teku njene skrivnostne moči, a ni jim mar za neskončno gorjé, v katerem zdihuje človeštvo. Vendar pa mlada žena na nebo obrača svoje solzorosno okó.

Tam gore nad zvezdami bivajo sedaj njeni roditelji, njeni sorodniki; vsi so pomrli, le njo samo so zapustili v borbi življenja. Ali ne gleda sedaj dobra mati dol iz nebes na bedo svojega revnega otroka? Saj ga je v življenji toliko ljubila. Bila je njena edina hčerka. Ona in njeni starejši brat sta bila ves materin ponos in veselje. Za nju je vestno skrbela, učila ju lepo, da bi svoja otroka tako vzgojila, kakor jej je na smrtnej postelji naročeval njeni pokojni mož; on je pač zgodaj umrl, otroka sta se ga komaj še spominjala. O blažena doba brezskrbne destinske sreče! Kako je materi srce veselja utripalo, ko je videla svojo malo Milico v nežnej deviškej lepoti odraščati, ko je opazovala mladenški ponos in čvrsto postavo svojega sinú! Večkrat jo je do solz ganola njuna medsebojna ljubezen, sestrina otročja udanost, bratova skrbeča pozornost nad svojo mlajšo sestro. Toda oni uporni časi so tudi njim srečo porušili. Možje in mladenči so se zbirali na boj zoper sovražnika, a tudi Miličinega brata niso zamogle sestrine prošnje in materine solze domá pridržati. Šel je v boj, drugi dan so ga pa že mrtvega prinesli domú. To je bil hud udarec za materino sree. Stara žena ni dolgo preživela sinove smrti, vedno bolj je hirala in pešala, in prej ko se je kdo nadejal, jokala je zapuščena hčerka na njenem grobu. A ne celó zapuščena. Skrbna mati jo je v svojej bolezni izročila v varstvo poštenemu in vrlemu možu, lipniškemu gospodarju, kteremu je že bila v zakon obljubljena. In ko je

Ljudmila sama ostala na očetovem domu, združila je vsa čuvstva v svojem ženinu ter se čez leto in dan z njim poročila.

Mlada žena pač takrat ni mislila, da se jej bode kmalu tudi ta sreča skalila, da jej bode huda, strašna nevarnost pretila ugrabiti njeno zadnjo podporo, da bode v strahu za svojega moža cele noči prejkala. In vendar je to moralo priti. Pozno v noči je pri oknu sama slonela, solze so jej padale na tla ter se mešale z jutranjo roso, z gorečimi vzdihmi se je ozirala na nebo, kakor da bi hotela materin duh iz groba na pomoč poklicati. A vse je mirno in tiho, groba ne predere jok. Na vzhodu se že zasniva bližajoči se dan, v drevesnem perju se ziblje vetrič, listje šumi, kakor da bi ponočni duhovi skrivnostno šepetali, na nebu pa še vedno žarne zvezde ljubo kakor prej migljajo.

Solnce je stalo že visoko na nebu, a Ljudmila je utrujena od nočnega bedenja še vedno zamišljena v svojej sobi sedela. Po strežaji je poslala župniku v bližnjo vas pismo ter ga prosila, naj bi brž ko mogoče na Lipnico prišel in jej v stiski s svojim svetom iz hude zadrege pomagal. Kmalu na to pa je prinesla Zalika novico, katero je zjutraj slišala, da se bajé avstrijske čete dolenskej strani bližajo, da bodo čez nekoliko dnij vse Francoze od tod izgnale.

Ta novost je dajala Ljudmili nekoliko tolažbe in upanja. Da bi se to tudi uresničilo! Za Vinkovo rešitev bi bilo potem samo potreba še časa pridobiti. Zato je Ljudmila sklenola majorja s prošnjami in neodločnimi obljubami pregovoriti, da bi možu prizanesel. Tudi njemu je poslala kratko pismice, v katerem ga prosi potrpljenja, sicer pa je neodločno odgovorila in mu ni prošnje na ravnost odrekla, a tudi ne jasno in izrečno privolila.

Celo dopoldne je ostala gospa v svojej sobi; popoldne je prišel k njej Vinko ter jo izvabil na vrt.

„Pomiri se, draga moja!“ jej Vinko dalje prigovarja, ko se žena ne utolaži. „Doslej ni še major ničesar sumljivega našel; samo jaz in ti véva za orožje. Odslej pa naš gost tudi ne bo imel dosta časa, da bi se veliko za me brugal, kajti danes je dobil mnogo sila važnih naročil. On sam mi je pravil, a ljudje v vasi še bolj dobro vedó, da se iz Hrvatskega Avstrijci bližajo.“

„Kó bi pa morebiti že zdaj vse vedel o tvojih bojnih pripravah?“

„Meniš li, da bi mi potem še pustil prosto se gibati?“ jej naglo Vinko odvrne. „Nikar si domišljati nevarnosti, kjer je v resnici ni. Res da že težko prenašam nadležnost naših gostov, toda le še nekaj dnij, pa bo vsega konec. Tujei bodo urno od tú izginoli, midva pa bodeva srečno in mirno kakor prej na Lipnici prebivala, in jaz bodem skrbel, da ti nihče več ne kali dušnega mirú.“

Bila je že pozna popoldanska ura, a mlada zakonska dvojica je še vedno sedela v blagem medsebojnem sporazumljenji na postranski vrtni klopici kraj domačega loga. Ljudmila se je plaho naslanjala na svojega moža, kakor da bi hotela pred vsem svetom braniti svojo srečo, včasih se je pa otožno zamislila in ozirala v daljavo, kakor da bi nenadoma pričakovala sovražnega napada. V bližnji goščavi se je naselila nežna ptičja družina. Samica je v gnezdu sedela, samec pa goščavo obletaval in mladščem donášal hrane. Hipoma se spusti na-nj iz višine roparski kragulj, kratek vrišč — in drzni ropar je očeta in reditelja drobnih ptičkov odnesel v svojih krempljih.

Ali naj bi to kaj pomenilo?

Iz sredi vrta se zasliši glasen jok; brezdvomno je bil to Binčev glas. Po celej hiši je on iskal Ljudmilo in svojega brata, ko ju je pa na vrtu zasledil, pritekkel je s silnim jokom k njima ter je že od daleč vpil:

„Vinko, Ljudmila, ubit sem, ubit!“

„Kako si ubit, pa tako kričiš!“ pravi Vinko, ki je bil zelo nevoljen, ker bo moral v tem trenutku zopet kako bratovo bedarijo poslušati. Pregledoval ga je, ni pa mogel opaziti, da bi bil kje ranjen ali poškodovan. Nato zagleda Matevža, ki se je počasi bližal, ves blaten, obtolčen, po obrazu pa ves krvav. „Kaj se je Vama zgodilo?“ vpraša ves osupnen.

„Saj slišiš, da sem ubit,“ pravi Binče plakajoč. „Jaz ubošček! Umreti moram, pa sem še tako mlad.“

„O kresu bo imel dvajset let!“ pritrди Matevž in si kri iz obraza briše. „Takrat je bil rojen, ko so Mačkovice pogorele.“

„Bedak! Ali ne slišiš, kaj te vprašujem? Povej, kaj sta danes počela?“

„Vidite gospod! Muro je vse vedel!“ pristavi Matevž.

„Moj Muro!“ vzdihne Binče in še hujše zajoče, ko se spomni svojega ljubljenca. „Kdo bo za te skrbel, ko mene več ne bo!“

„Da, Muro je imel prav, pa ni hotel voziti,“ pripoveduje Matevž. „Ti sleparji v mestu so pa Binčeta dražili. Ko bi bil Muro —“

„Prosim te Matevž, pusti Murota pri miru! Povej mi, ali sta se s kom tepla in bila; kod sta se plazila, da si tako razmesarjen?“

Dolgo časa je Vinko popraševal, da je od nerodnega Matevža vse zvedel, kar je bilo potreba. Vedel je, da se je Binče v mesto peljal, takrat se je pa vselej bal, da tam kaj neumnega in neprijetnega učini.

Zadnje dni se je Binče včasih z Dobriho shajal, da bi svoj neizmerni dolčas pregnal, kajti korporal je bil še vedno zaprt. Dobriha mu je pravil čudnih rečij o zvezdah, osobito o planetih, in Binče ga je marljivo poslušal ter mu stavil stotero vprašanj. Dobriha mu je na vrh še podaril knjigo, v kateri je bilo na tanko popisano, kako se napravljajo zračni baloni, in kako se z njimi vozi po zraku. Binče je knjigo v svojej sobi marljivo prebiral; v hipu je določno sklenol tak balon napraviti in

se na njem iz Lipnice v višave spustiti. Dà še več! Na balonu je hotel na kak bližnji planet priveslati.

„Matevž, bodi vesel!“ pravi svojemu pajdašu. „Na drug svet ideva!“

Matevž ga je moléé gledal; dosta čudnega je že od Binčeta slišal, a to je bilo prečudno.

„Ne čudi se! Na balonu se v zrak vzdigneva, približava se kakemu planetu in vsled njegove privlačnosti prideva na drug svet. Saj veš, kaj je privlačnost?“

„Če se po razoranej njivi z brano vlačí,“ odreže se Matevž.

„Beži, beži Matevž! Kdo bode tako neumen! Ali si že kterikrat od kod padel?“

„Nedavno sem z one stare jablane padel, ko se je veja ulomila. Saj veš, s tabo sem moral po mlaki rake loviti, pa trebuh me je bolel. Ti si pa dejal, da bi bile lesnike dobre za to bolezen.“

„Dobro! Ko si na tla padel, vlekla te je zemlja ná-se. Ta moč se pa imenuje privlačnost. Tako je v mojej knjigi tiskano.“

„Če v knjigi takisto tiskano stoji, potem mora že res biti,“ prikimá Matevž.

„Glej, to bode tako,“ razlaga Binče. „Midva bodeva veliko plina skuhala in ga v balon zaprla. Nato se bodeva hipoma vzdignola v strašno visočino, tako da prideva ven iz kroga zemeljske privlačnosti, v obližji kakega planeta pa bodem jaz plin iz balona spustil, in planetova privlačnost naju bode potem ná-se potegnola. Toda ti tega ne umeš, ker si neumen,“ prijazno pristavi.

Matevž res ni ničesar umel in se tudi ni trudil, da bi doumel, vendar pa je svojega gospoda vprašal:

„Kako bode pa nazaj?“

„Kakor gori!“ odgovori Binče, „zato bodem jaz skrbel. Na onem svetu si vse ogledava in če bo nama všeč, pojdeva še večkrat gori. Če nimajo gori konj in vozov, hočeva drugikrat tudi Murota s sabo vzeti.“

„Pa naj gre Muro prvi naprej,“ omeni Matevž „bodem jaz pa drugikrat šel.“

„Ne, to ne gre! Morebiti ni gori ljudij, in meni bi bilo samemu dolgčas. Pomisli pa, kaka čast je to za te, če pojdeš z mano! Ves svet bode o naju govoril, po vseh časopisih bode naslikan novi zračni veslar, Albin Rojar in pa njega famulus, — to si ti. Na Lipnico bodo hodili naju gledat, majorja ne bode nihče več pogledal.“

Matevž je Murota napregel, da bi se v mesto peljala potrebnih rečij za balon kupovat. Vsedeta se in poženeta, a Muro se ne premakne, ampak trdovratno stoji, vse prizadevanje je bilo zastonj. Binče ga je božal, prosil, priganjal, nato se pa videč, da vse nič ne pomaga, od jeze zjokal. Matevž je dejal:

„To nekaj pomeni. Danes naju nesreča čaka.“

Napregla sta torej konja in se odpeljala. V farnej vasi je vzel Binče mimogredé tudi učitelja s sabo, ktereга bode pri nakupovanji potreboval. Matevž v tem oziru ni bil za nobeno rabo. Učitelj pa je v onih tužnih časih, ko še ni bilo stalne plače, Binčetu rad ustregel, ker je vedel, da ne zastoj.

Nakupili so kmalu, kar je bilo potreba. Ali to ni bila glavna reč. Binče je povabil v krčmo vsakega, kdor je hotel iti. Tam je zbranim meščanom razlagal, kaj se ima prihodnje dni na Lipnici goditi. Gostje so ga pazno in verno poslušali, dokler jim je o balonu in zračnem veslanji govoril; ko jim je pa začel praviti o svojem prihodnjem potovanji na različne planete, začeli so se mu vsi posmehovati, nekteri so ga celó hudobno pikali ter se očito iz njega norčevali. To zasmehovanje je pa Binčeta, ki je že precej vina popil, silno razkačilo. Zagrabi torej bokal ter se žugaje pred svoje protivnike postavi; nato jih pa začne z največjo zgovornostjo obdelovati in zmerjati, da je bila groza. „Beraška sodrga! Vi se bode te meni smejali, ki niste še ničesar videli, ničesar se učili, ki niste še nikamor prišli iz svojega raztrganega mesta! Borni pritlikavci! Kaj Vi veste, kaj jaz vem in znam; Krištofa Kolumba so ljudje tudi obirali in pikali, zdaj pa vendar njegovo ime sluje po celem svetu. Čakajte! Čez nekaj tednov bode te strmeči poslušali, ko Vam bodem čudovitih rečij pravil o novem svetu.“

Tudi te prepričevalne Binčeve besede niso gostov pomirile; še bolj so se smejali, in krčmar sam jim je pomagal. Binče je pri svojih znaneih marsikaj rad pretrpel, toda zasmehovati se ni nikoli pustil. Z vso močjo trešči bokal na tla, da se je vino na vse strani razskropilo; z mize pograbi gostom kupice in sklenice ter jih pomeče na tla; iz kotne omare pobere vso stekleno posodo, kolikor je je krčmar imel, jo po hiši razmeče in z nogami pohodi. Krčmar pa ni veliko branil, vedoč, da bode Binče vse dobro poplačal. Hišna tla so bila s črepinjami pokrita, toda Binčetu še ni bilo dovolj. V kuhinjo je zrogovilil in tam vse skledé, latvice in lonce pobil. V sobo povrnovski se reče z ostrim glasom:

„Sedaj pa imate! Danes bode te iz korcev pili in iz pominjekov jedli.“ Nato vrže pest frankov na mizo za odškodnino in s svojima tovarišema odide. „S takimi zarobljenimi ljudmi se omikan človek ne sme pečati,“ mrmral je odhajajoč pri vratih.

Odpeljali so se domú. To je bila vožnja, da se Bogu smili. Učitelj je konja vodil, toda Binčetu je šlo vse prepočasi. Sam je vzel bič v roke ter z vso silo natepal iskrenega konja, da je kakor blisk letel po cesti navzgor in navzdol. Voz je odskakoval na vse strani in tovariša sta vpila in prosila, ker sta se bala, da bi iz voza ne padla. Ali Binče ni poslušal njunega vpitja, saj je on sam varno sedel na sredi med njima. V zadnjem

hudem klanci pred vasjo pa zadenejo ob velik kamenit miljnik, kolo se zdrobi, vozniki pa z voza kot muhe pocepajo. Učitelj je nesrečno prišel pod konja, ki mu je s kopiti levo nogo dvakrat prebil, desno roko pa pri rami iz členkov izpahol. Matevž je padel v jamo ob cesti, na roko se hudo ob kamen udaril, zraven si pa ves obraz na pesku odrl. Oni pa, ki je bil kriv vse te nesreče, Binče sam je priletel Matevžu na hrbet; nič žalega se mu ni zgodilo, toda kričal in tarnal je on najbolj, ker je vidéč Matevža vsega krvavega menil, da je tudi njemu samemu že zadnja ura odbila.

Iz vasi so ljudje prihiteli na pomoč. Učitelja so spravili na njegov dom, kjer je potem dolgo časa bolan ležal. Matevža in Binčeta pa so na drugem vozu domú odpeljali. Kako so se vsi na Lipnici prestrašili, ko so čuli o tej novici! Posli so pritekli na vrt Matevža gledat, strežnice so mu obraz umivale, in Zalika mu je rane zavezovala. Vsi so mu pa pritrdili, da bi se ta nesreča ne bila zgodila, ko bi bil Muro vozil; on pač ni nikoli hudo tekell.

V tem času je major vojakom odkazal in razložil nalogo, ktero je dobil od svojih predstojnikov. Odločeni vojaki so odrinoli v sosednje vasi, takoj prijeli pet kmetov, ki so bili najbolj sumljivi in so se tudi danes zjutraj z Vinkom pri Dobrihi posvetovali; uklenoli so jih ter jih še ta dan proti Ljubljani odpeljali.

Po tem opravku se je hotel major podati v svojo sobo. Toda dogodki na vrtu so tudi njega mimogredočega privabili, da je prišel pogledat Matevževe rane. V raznih bojih je bil že sam večkrat ranjen, marsikrat je v sili kakemu tovarišu rane obvezal; zato je imel v tem oziru precejšnje izkusbe. Matevž se je vedel, kakor da bi se mu ne bilo ničesar zgodilo, a vendar je bila njegova roka od udarca vsa črna in je hudo otekla, zraven pa še je imel na obrazu veliko rano. Ko je major njegove rane ogledal, svetoval je Vinku, da naj poleg navadnih domačih zdravil pošlje v mesto še po druga zdravila, ktera mu hoče on na listek napisati. Nato odpre svojo listnico, da bi med različnimi spisi, pismi, vojaškimi dopisi dobil pripraven listek. Nesreča je hotela, da so nerodno nakupičena pisma iz rok zdrsnola in se po tleh raztrosila, nektera je celó sapa po vrtu odnesla. Navzoči posli so liste pobirali in jih majorju nosili; tudi Vinko jih je en šopek nabral. Že je roko stegol, da bi jih lastniku oddal, a pri tej priči zapazi na nekem listu znano pisavo — strese se in prebledi.

V rokah je držal in čital pismo svoje soproge.

„Gospod major! Prosim Vas le še malo potrpljenja. Ako zamorem in smem, Vam vse rada storim, kar želite, da le pomirite moje obupno srce. Moj mož ničesar ne vé. Ljudmila.“

Pismo v roki držeč je Vinko dolgo osupnen stal ter molčé gledal zdaj majorja zdaj svojo ženo. Ta dva sta oba umela, kaj se je zgodilo.

„Prosim Vas, gospod! Razložite mi to pismo!“ spregovori Vinko z zamolklim glasom, a komaj se je premagoval. Čista kakor solnce mu je bila do sedaj zvestoba njegove žene. Prej bi bil vse veroval, kakor o njenej krivdi. A kako bi si zamogel to pismo razjasniti, da bi njo opravičil. Svojeročno je pisala, da ima skrivnosti pred svojim možem, njegovega sovražnika je prosila, da jo naj tolaži, kar se njemu samemu ni posrečilo.

„Vinko, jaz sem nedolžna! Prisiljena sem pisala, da bi te rešila!“ vzklikne žena in zgrudi se onemogla na klop. Vinko je bil izgubljen. Ona ni mogla drugega ničesar več storiti, nego da bi se opravičila zaradi pisma.

„S tabo pozneje!“ odgovori jej mož, ki je komaj umel njene besede.

Iz gospejinih besed je major spoznal, da so njene v pismu dane oblube bile le zvijača. Dokler ostane Vinko na njenej strani, ne pridobi je on nikoli zá-se. Neumno bi torej bilo zaradi nje možu prizanašati. Vinko bode sedaj od njega še opravičenja, morebiti krvne osvete terjal. Toda ujetnik nima več te pravice. Major se je torej hotel na drug način svojega nasprotnika iznebiti in pri tem tudi svojo dolžnost storiti. Mignol je vojakom, ki so pri vrtnej ograji čakali, nato pa stopi bližje h gospodarju in mu reče:

„Gospod Rojar, Vi ste moj ujetnik!“

„Ujetnik? Zakaj?“ vpraša Vinko in z nova ostrmi.

„Pri sodnji bodete vse zvedeli. Vedite pa, da mi je Vaša zarota in orožnica dobro znana.“

„Orožnica!“ globoko vzdihne Vinko in se za glavo prime. Orožnica! Kakor strupena pušica zadela ga je ta beseda. Samo on in njegova žena sta vedela za oni kraj. Kdo bi bil to majorju ovadil! V tem trenutku ni mogel Vinko mirno presojevati. Pozabil je, kaj mu je bila Ljudmila, gledal je le na njeno odprto pismo in mislil na orožnico. Še hujši sum nego prej, še strašnejše obdolženje svoje žene se mu je vrivalo v zburjene misli. Da, izdala ga je njegova lastna žena.

Ujetnik se nazaj obrne proti svojej ženi, dolgo jo žalostno pogleduje. Ljudmila se zdrami in mu nasproti hiti.

„Vinko, poslušaj me!“ prične govoriti, a presilni jok jej besedo zapré. Vinko jo prime za roko, nato pa zopet naglo spusti in se od nje obrne.

„Gospod, storite svojo dolžnost!“ reče z odločnim glasom proti majorju obrnen.

Vojaki ga uklenejo ter se z njim napotijo proti vasi, da bi ga pridružili drugim ujetnikom, ki so imeli ob tem času odhajati.

Ko je pa Binče spoznal, kake priprave se tu delajo, pozabil je hipoma, da je ubit; kakor razjarjen lev planol je med vojake ter jih pričel

suvati in butati. Nato se oklene svojega brata, miluje ga in poljubuje; ko so ga pa vojaki siloma odtrgali od njega, vrže se na tla ter se z nova poprime bratovih kolen, kliče ga z najljubeznjivšimi imeni ter mu ne da prestopiti. Sam Vinko mu je prigovarjal; prišli so drugi vojaki in so Binčeta na strau odpeljali; Vinko je pa na to moško stopal med svojimi stražniki iz vrta.

Na klopici se sklone revna, osamela žena; nema kakor v blaznosti ozira se okoli in išče svojega moža; ko pa vidi Vinka kraj vrta med vojaki odhajati, pade omedlevša svojej strežnici v naročje z boleznim vzklikom: „Vinko! Vinko!“

(Dalje pride).

Detetu.

Dete, detice sladko! spančkaj, spančkaj!
Gorki žarek življenja, ki te obseva,
Naj te krepí, vcepí ti naj ljubáv do pravice,
Dete, ljubljeno dete!

Fantek, ti ne poznaš še strasti, bojev,
Ljutih bojev in divjih, ktere bojuje,
Bije jih ves človeški rod za smrt ali bitje,
Bitje, smrt brezobzirno.

Dete, detice sladko! glej nad tabo
Čuje matere ljubav, matere mile,
Matere čut in oca óko kalno in trudno
Noč in dan prebudéče.

Kedar odpreš oči nebeško jasne,
Up iz njih mu migljá in čelo razvédri,
Tožnih mu lic razgladi temne gibe in grbe,
Otcu, skrbnemu otcu.

Črt po zemlji divjá in srd razsaja,
Boj, umór uničuje svéta rodove;
Tvoje okó mirú je, tibe sreče zrealo,
Slika rajske radosti.

Glavo dviga zavist, napuh ošabni,
Prémoč se napihuje, laž in sebičnost,
Častilakomnost zadnje nežne čute zatira,
Čute bratstva, človeštva.

Tebi, detice sladko! zibel svét je;
Dalje tvoja nemožna roka ne sega,
Dalje nedolžna misel tvoja zdaj še ne merí,
Dete, detice srečno!

V tvojih milih očes globini čistej
Vir poguma za boj očetu izvira,
Zoper krivico boj resnice, prava, poštenja,
Boj za boljšo bodočnost.

Dete, detice sladko! spančkaj, spančkaj!
Gorki žarek življenja, ki te obseva,
Naj te krepi, vcepi ti naj ljubáv do pravice,
Dete, ljubljeno dete.

T. Turkuš.

Planšarica in pastir.

Največje veselje je bilo za nas kmečke fantaline pomladanski čas, ko je šla goved in kar se še drugega v planino na pašo pošilja, ako smo mogli za nekoliko dnij šolo na kol obesiti in iti tudi v goro za kravami. To je bilo življenje! Kolikor iger smo znali, z vsemi smo preganjali božji dan, zdaj na zelenej trati, zdaj zopet v gostem lesu, kričali in vpili smo kakor grešne duše, po noči pa zato spali kakor lesene klade. Navadno se vé ni trpelo dolgo to priprosto in prekrasno življenje. Morali smo zopet s planine in kislo smo se držali, kó so nas stariši y šolo pognali. Nekteri, toda le malo jih je bilo tako srečnih, ostali so pri planšaricah ali majaricah na planini, kjer so pomagali pasti. Vsaka planšarica ni imela pastirja, le kake dve ali tri so bile tako mogočne, da so se mogle ponašati s temi paglavci. Dosta so se jezile z njimi, več kot druge z živino. Se vé, ženske imajo pač tudi svoje sitnosti, kakor mladi, burni in neubogljivi raztrganci svoje lastnosti; samo da se poslednji toliko brigajo za nauke, ki jih od prvih vsak dan po cele koše dobivajo, kolikor za lanski sneg, one pa zopet pozabijo, ko so svoje litanije do konca izblebetale, kaj so hotele v začetku povedati. Tako se je tudi godilo našim planšaricam. Vpile in kričale so véasih vsaka nad svojim pastirjem in jim žugale, kako jih bodo, a ko so se bile dosta nakričale, niso vedele, zakaj je bilo treba toliko krika, za ktereга se živa duša ne briga.

Bilo je angeljsko nedeljo. Prignala sta dva kravarja, dečka kakih dvanajst do štirinajst let. Veselo so jo pokale krave po ozkih stegnéh pri zahodu večernega solnea proti planini, najprej zvončasta, ki je bila vsem drugim voditeljica. Ko je prišla živina kraj planine in zagledala koče, čulo se je že tudi mukanje. Planšarice pa so prišle z mozilno posodo iz koč in klicale: „Cika, Mavra, Jelena, na, na, na!“ Živina se spusti v tek, in ktera od krav prva do koče prileti, dobi prva soli in pohvale od majarice.

„Kje pa je Belša? kje Balha? moja Liska!“ pogovarja se planšarica z živino, ko pogreša nekterih repov v tropu. „Jih je pa že pogubil

polovico, ta brav, grdi!“ jezi se zopet nad pastirjem, ki ga ni od nobene strani. „Pri takej le paši mi mora živina ob vse mleko priti, ako ne pridejo vsak večer h koči, da bi bile redno pomolzene. To ga bom tega maloprida, ko pride, če mi ne prižene vseh! Kje ste bile, kje ste se pasle danes, kje si jih vodila Jelena, ko ste tako lepo site?“

Planšarica molze, potem otveza krave, dan beži, zmračilo se je, v koči na ognjišči pa poka ogenj in razsvetljeva prostor med štirimi lesenimi stenami.

Vse živine še ni pod streho, nekatere junice tudi ostanejo vso noč zvonaj na prostem pod milim nebom in poležejo po trati okrog stanú. Ali nekterih repov tudi še na planini ni; to dela Mini, ki nosi mleko iz hleva in ga preceja v leseno posodo, skrbi in sivo glavo. V hlevu je vse opravljeno, globoko sopenje se sliši izpod kože in prežvekovanje krav, pa kak zvonec še zaropoče tu pa tam. Pastirja ni, nekoliko živine manjka. Njegova tovariša sta že davno na planini.

„Bog in sv. križ božji!“ pravi Mina, „zdaj bi bilo vse opravljeno, ko bi bil ta glava za kaj in bi prignal živino, kakor se gre, ob pravem času domú.“

Potem zopet preklada posodo, ki se je nad ognjem ali okoli ognja posušila, ali pa popravlja treske, da bolje gori na ognjišči. Kar se zasliši sem prek roba vpitje, vriskanje in petje, pa zopet vpitje in krič, kar je sledilo naglo eno za drugim, vmes je pa pel srednje velikosti zvonec, kar ropotal je, tako hitro je dirjala krava, ki ga je imela na vratu.

„Hvala Bogú! jih vendar žene,“ vzklikne planšarica, ko čuje druhal proti kočam drviti. „To bi ga bila, če bi jih ne bil prignal nocoj.“

„Hej, hej! Mina, hej, hej! smo že tu, ali je drugo že vse spravljeno in pomolzeno?“ privpije raztrgan Martin v debelih coklah proti koči, dobre volje kakor vedno. „Ali si videla, Mina! da sem jih nocoj prignal, kakor sem ti rekel. Koliko sem pa tudi preletal, da sem jih dobil te parklje presnete!“

„Saj je zadnji čas, da si jih prignal, bi bil videl, kako bi te bila, ko bi jih ne bilo nocoj. Tri večere že niso spale domá. Živina se navadi, kakor človek, daj mi soli iz police, da jim je dam. Tako so že neslane reve, da me kar snesti hočejo te božice,“ veli planšarica otvezaje izgubljeno živino pastirju, ki je že držal leseno žlico v roki in pridno nosil turščine žgance z mlekom iz lesene posode.

„Če mi boš kako povest povedala, ko prideš iz hleva, ti nesem soli, drugače pa ne, ker zdaj ravno večerjam, krave lahko počakajo, jaz sem lačen.“

„Povedala ti bom eno, le prinesi soli, da jim je precej dam, potem bodo bolje vedele sirote, kje so domá.“

„Kaj sirote? Potepenke, potepenke maloprida! pa le daj jim soli, da bodo za naprej rajše na planino vlekli proti večeru.“

Kmalu je bilo vse opravljeno in v redu. Zadovoljna je vzdihnola stara Mina in dejala: „Bog bodi zahvaljen, da imava vse zdravo in nič več izgubljenega! Zdaj bom zopet lahko spala nocej. Te tri večere, kar ni bilo vse govedi domá, bilo mi ni moči mirno spati.“

„Meni pa še mar ni bilo, saj sem vedel, da jih zopet dobim, če se spustim prek hribov in robovja.“

Da je Martin živino izgubil, bil je le sam uzrok, ker ga po celi dan ni bilo pri kravah, zvečer pa ni mogel toliko sveta obhoditi, da bi jo bil dolezel, če se je kak rep odtrgal od tropa in se ni več vrnil sam nazaj, ali če je zašel v kako tujo čredo. Na kakem kopišči so pastirji igrali ali so v kak prepad kamenje lučali, za živino pa so še le proti večeru sli, ko je bilo čas na planino pognati.

„Mina, o škratu povej, da bom vsaj vedel, kakošen je prav za prav. Toliko so že pastirji pravili o njem, da so ga slišali pod zemljo rudo kopati, da so ga slišali večkrat na rovtih koso klepati, ali pa v kakem prepadu, kamor kamenje mečemo, ječati ali se oglašati, ko prileti kamen v jamo, jaz ga pa še nisem slišal, ne videl in vendar bi rad vedel, če ga je res kaj.“

„Res je res, ali še nisi čul, kako je enkrat planšarici, ki je vedno rentáčila in preklinjala, silo delal in prav pri lepem dnevu. Rayno to ti povem, da boš imel za uk in ne klet za kravami, če te ktera ujezi, kakor sem te že večkrat slišala.“

„Saj ti sama kolneš, če si dosta jezna, še nad menoj, jaz pa saj samo nad kravami.“

„Kdaj si me še slišal? Bog me obvaruj kaj takega, lej ga kaj se spomni!“

„Ali nisi oni dan rekla: „Šentaj! še v grob me boš spravil, če me boš tako jezil,“ ko ti nisem hotel po vode k studencu? Ali ni šentaj greh? Pa beštja si tudi že rekla, sem te enkrat slišal, ko ti je Smelednikova Cika mleko zvrnola; ali to ni kletvina?“

„Vendar se ne spozabim, da bi zaklela, Bog me varuj! Pa le poslušaj, kako je bilo.“

„Doli za rovti je pasla srednjeletna ženska. Lesovje je bilo táčas le še malo kje posekano, črn gozd je kril večinoma zemljo, kjer je zdaj golo ali že morebiti tretji ali četrti les. Tudi niso imele majarice po toliko goved, kakor jih imamo dandanes, ker je bilo zavoljo divjih zverin več nevarnosti kakor zdaj. Marjeta je bilo planšarici ime. Že precej z dnevom vred, ko je šla k živini, jela se je jeziti, in vsaka malenkost, ki jej ni šla po volji, zapeljala jo je v kletvino. Vsak, kdor je to žensko slišal v njenej jezi, dejal je, da to ne more dobro končati, ker prehudoben

jezik imá. Toda ona se ni ničesar bala, manj je bila strašljiva in boječa, kakor kak možak. Ko so druge planšarice molile ob času hude ure, se ona za kaj takega še zmenila ni.“

„Ali je bila vajena paše in samote?“

„Ni od mladega pasla, bila je prej dekla, pa je niso marali domá imeti, ker je bila z ljudmi, posebno z otroci presurova. Zato so jo poslali spomladi in čez poletje rajši v goro z živino, kamor je rada šla, čeravno je kraj doli za rovti prav samotnen, da ste komaj po dve in dve koči, in še te dve po celih deset minut vsaksebi.“

„Tedaj bilo je neko nedeljo, pravili so da ravno to le, ki je danes, angeljsko nedeljo. Spustila je živino, kakor navadno iz hleva, pa je ni priporočila božjemu varstvu, kakor imamo sploh planšarice navado, ko iztvezemo zjutraj krave in junice. Pognala jih je in šle so po paši, kakor jih je zvončasta peljala. Marjeta je bila čez dan, da je v koči opravila, sama domá. Popoldne okoli dveh je zapahnila vrata in šla je za kravami pogledat. Zgrešila jih je, ni jih mogla dobiti precej kakor drugekrati, čeravno je šla na hrib in poslušala po planinskem zvonci. Slišala ga je, toda do živine ni mogla precej priti, klicala je, ali žival je menda ni slišala, ker nobena krava ni priletela na njeni klic, kakor drugekrati. To že planšarico ujezi in jela je rentačiti. Šla je s hriba in po gozdu za zvoncem, ali na enkrat ga ni bilo več slišati. Zdaj jo pripelje steza skozi šumovje na staro kopišče. Bilo je že zeló zaraščeno, le sredi je bil še vrtinec črne prsti. Tačas ni bilo že dolgo nobenega koparja, tudi ne nobenega drvarja tu. Poznalo se je še, kje je nekaj na štirih kamenitih ploščah operta lesena koliba stala. Vse je bilo že razpadeno, trohnelo in zgnilo ter z mahom preraščeno razven trdega kamenja, po katerem se je pa že tudi spenjalo nekaj rastlin. Jezilo je Marjeto, da je pot zgrešila, da se jej je kravji zvonec popolnoma izgubil, jela je kleti po starej navadi. Kar zagleda na kopišči malo prikazen. Prestrašila se je. Morebiti jej še nikoli take groze ni naredilo v gozdu kot ta dan. Skakal ali plesal in vrtel se je po kopišči mali možiček. Slišala sem praviti, da je bil tako-le oblečen: Imel je rudečo čepico na glavi, srajca je bila bela, pa ne kakor so navadno srajce šite, ampak videlo se je, da je bila pletena, kakor imamo mi iz volne pletene nogovice ali kamižole. Hlače je imel črne in na rudečih, živorudečih obramencih pripete. Čevljev pa ni imel. Tako je plesal po kopišči in ni se jej hotel izognoti, ko je prišla blizu. Ti spak ti, zarentačila je nad njim, boš šel od tod, če ne te naklestim s palico. Gotovo si mi ti živino razpodil, da ne čujem več zvonca, in jela ga je preklinjati, kakor je imela navado. Ali na enkrat jo obide taka groza, da ni vedela, kje stoji, kaj se z njo godi. Zdelo se jej je, da se smrečje šibi okrog nje, da se zemlja trese pod njo. Škrat je bil to, ki jej je tako hudo delal. Ko bi ne bila tako hudobna, ne bilo bi jej take

groze napravilo. Ni si mogla pomagati, steza se jej je izgubila in nikakor ni mogla iz črnega lesa. Kamor se je obrnola, na nobeno stran se jej ni svet odprl. V takem strahu poklekne, prekriža se in moli. Ko je dolgo molila, popustila jo je še le groza nekoliko, in prišla je proti večeru vsa trudna h koči nazaj, kjer je že živina čakala ná-njo.“

„Ali je bil torej tisti možiček škrat? Če je tako majhen, bi se ga pa že ne bal, ko bi ga dobil v gozdu.“

„Le čakaj, da ti še več povem. Čeravno je majhen, ima vendar čudne moči.“

„Ali se je planšarica potem poboljšala, da ni več preklinjala? In kam je šel škrat, ali jej je kaj hudega storil?“

„Možiček se je izgubil, da ni vedela, kdaj in kakó. Hudega jej ni storil, samo v strah in grozo jo je tako spravil, da je skoro umrla. Šla je precej domú in k spovedi, da bi se greha očistila, sklenola je se poboljšati. A boječa je bila od tega časa takó, da ni hotela več sama biti v gorah. Vzela je malega fantiča seboj, da bi se manj bala v družbi nedolžnega otroka. Nobene hude stvarice se jej ni primerilo več to leto. Pustila je tudi kletvino, le včasih se je še spozabila, da jej je ušla kaka pregrešna beseda. Pozabila je s časom strah in zopet je več let planšarila. Toda, česar se človek enkrat privadi, tega se težko odvadi, in še dostikrat se mu prigodi, da se vrne v stare pregrehe. Tako je bilo tudi pri Marjeti.“

„Kako to, mari je zopet preklinjala?“

„Ravno tako kakor poprej, ni se držala storjenih obljub, čeravno je bila vsako leto starejša in slabša. Pravili so tako-le: Neki večer sta prišla dva drvarja h koči po mleka. Živina je bila tú, planšarice ni bilo pričakati. Spravila sta torej sama goved v hlev in čakala. Že proti večeru so se jeli oblaki, črni nevarni oblaki kupičiti nad vrhovi. Potegnul je hud vihar. Zdelo se je drvarjema, da čujeta daleč doli od kože v Grabnu neko vpitje, ki se vedno od druge strani sliši. Tudi se jima je zdelo, kakor bi zapel včasih planinski zvonec prav podoben onemu, ki ga je imela krava Košuta na vratu. Čakala sta, klicala, a od nikoder nobenega človeka. Oblaki so se vlegli noter do tal, noč se je naredila, taka tema, da se ni moglo izpod strehe, le kedar se je zablistnolo, bilo je tako svetlo, da so oči zbolele. Dež je lil, kar ga je izpod neba moglo, in gromelo je, da se je zemlja tresla, pa grozen vihar je bučal, da se je drevje uklanjalo in debla so pokala v lesu. „Take hude ure pa še ne,“ pravi eden drvarjev.

„In planšarice še vedno ni domá,“ pristavi drugi.

„Kaj pomenijo ti glasovi in to vpitje, ki se je slišalo v Grabnu?“ nadaljuje prvi. „Da bi se Marjeti ne bila kaka nesreča pripetila!“

Čakala sta jutra, toda vso noč sta zastonj čakala, tudi zjutraj ni bilo planšarice nazaj.

„Kdaj pa je prišla in kje je bila?“

„Nikoli več je ni bilo. Rekli so, da jo je škrat zapeljal v pečine, kjer se je izgubila.“

„Zakaj je šla za njim?“ vpraša radovedni pastir.

„Iskala je živine in škrat je zvonil pred njo, ona pa je šla za glasom, ki je bil ravno tak, kakor glas onega zvonca, katerega je nosila Košuta, ki je čredo vodila. Tako jo je zmotilo, da je prišla v kraje, iz katerih ni mogla več nazaj. Tam se mora pokoriti od istega časa. Zato pa še dandanes, pripovedujejo da se sliši v Grabnu ob času hude ure, in kedar po dalje časa dežuje, posebno o večernem mraku neko vpitje, ki se vleče prek skalovja in dostikrat traja od večera notri do jutranjega svita.“

„Če bi ga zdaj videl škrate v gošči, bi ga takoj poznal, jaz bi se precej pokrižal, in nič bi mi ne mogel hudega storiti.“

„Saj ljudem, ki so dobrega srca in pošteni, ni sovražen, dostikrat jim celó pomaga, toda le na skrivnem. Pride ob takem času, da ga ne vidijo, le redke, redke čase se je komu pokazal. Ker pa mi grešniki nismo nikdar varni, zato imamo blagoslovljeno „beganico“ v koči, da nam hudobne moči ne morejo škodovati.“

„Torej zato nesemo vselej na cvetno nedeljo tudi posebno planinsko „beganico“ z domačo vred v erkev, da nas tukaj kak škrate ne moti?“

„Ne ravno zavoljo škrate, ampak sploh zoper vse neznane hudobne moči jo imamo pod streho, saj veš, da denem vselej ob hudej uri nekatere vejice od nje na ogenj.“

„Zdaj pa spat Martin!“

„Kdaj mi zopet kaj poveš?“

„Kmalu, ako bodeš pridno pasel in nobene krave več ne izgubil.“

Samostal.

Beseda o našem ženstvu.

Žensko vprašanje razmišljujejo in razrešujejo v naši dobi blizu vsi večji in manjši civilisatorni narodi, ker ono je brez dvombe v naj-ožjej zvezi z motorjem moderne civilizacije in našega napredka. Vendar pri nas Slovencih, kakor pri Jugoslovanih v obče, smatra se razmišljanje in razreševanje tega vprašanja še nekoliko za nepotrebno, kakor da bi mi občnih kulturnih zakonov ne imeli ali še na onej stopinji evropske civilizacije ne bili, na kateri se to vprašanje rešuje in rešiti mora.

Ženstvo je duša in zrcalo vsemu rodbinskemu in društvenemu življenju: kakšne so matere, takšne so njihove rodbine, ktere z njimi čutijo

in mislijo, a kakšne so rodbine, takšni so narodi, zbor ali društva sorodnih rodbin, po katerih se ravna značaj, čutenje in mišljenje, izobraženost in omika narodova.

Moderna civilizacija nepogojno zahteva izobraženo ženstvo; moderna ideja narodnosti — narodno izobraženo ženstvo; no tega mi Slovenci še nimamo: naše Slovenke so poleg redko redkih izjem same kmetice.

Mi se borimo za našo narodnost, za naš materin jezik v šolah, in uradih za pismeno in ustmeno občevanje z ljudstvom; z „ljudstvom“ — pa koliko storimo za ta nam toliko dragi slovenski jezik naših kmečkih mater, da bi ga tudi gosposke matere govorile, da bi se tudi v odličnih krogih in salonih milil in gojil?!

Naša slovenščina ostane kljubu vsemu delovanju slovenskih filologov in literatov po najbolj le kmečki jezik, dokler je tudi gosposke matere slovenske gojile ne bodo, t. j. dokler mi Slovenci narodno višje izobraženega ženstva nimamo: to je naše slovensko žensko vprašanje, kterega kar najkrajše razmotrivati namerjavam.

Za gosposko izobraženo moštvo skrbimo. Talentirani kmečki sinovi prihajajo iz ljudskih šol na višja učilišča ter se tako za različne dotične poklice in stane izšolajo. Ta slovenska inteligenca, kolikor se je ob tujem izobraževanju tako ne spridi in potujči, da se potem svoje priproste slovenske matere ne sramuje, izobrazí se tudi več ali manj narodno; vendar celó druge razmere so gledé kmečkih deklet: tem ni nobenega načina, po kterem bi mogle kakšne odlične gospé postati. Nekaj vsled naravnih uzrokov, nekaj vsled starih predsodkov in državnih zakonov si ženstvo v obče ne more samo s svojimi močmi svojega stanú zboljševati ali poviševati kakor moštvo: dekletom je po največ odločilen stan in premoženje starišev.

Ko so razmere takšne, kaj nam je tedaj storiti, da si slovenskih gospic in gospá odgojimo? Je-li nam zato treba kmečkih deklet izobraževati za žensko inteligenco slovensko kakor za moško kmečkih fantov?

Po mojem mnenji naj se vsakdo bodisi moški ali ženska odgojuje in izobražuje k stanu, kterega po svojih močeh in lastnostih, po svojem talentu in premoženju pošteno in častno kdaj zavzemati more. Kmečkim dekletom, kterim za gosposko življenje premoženja pomanjkuje, bi gosposka odgoja ne samo nikakor ne koristila, temveč le še škodila, dokler ni dostojnih potov, po kterih bi ženske z višjo izobraženostjo tudi brez dote lahko neodvisne svoje omiki primerno živeti mogle.

Kako pa se odgojujejo in izobražujejo hčere slovenske inteligence? Da si to vprašanje jasnejše razmotrivati moremo, pojdemo v salon kterega koli naših odličnejših narodnih veljakov. Govori se li tukaj po slovensko? — Ne! v Primorji po italijansko, drugod pa po nemško. No zakaj tako? — Ker dotična gospa ali slovenskega celó nič ne zna, ali samo toliko, da

more s posli govoriti, ali tudi nekoliko več, pa vendar ne dosta gladko in točno, torej se lažje in rajši po tuje razgovarja. Slovenski jezik se tako v odličnih „narodnih“ hišah rabi prav za prav le za priprosto družino, za posle, ter stavi, kakor da ne bi bil „salonfähig“.

Smemo li tem gospém zamerjati, da slovenski ne govoré? Ne! bodimo pravični, te gospé niso nikoli prilike imele naučiti se dostojno dobro slovenščine, ker bile so po tuje odgojene, izobraženo in omikano pa vsakdo najlažje in najlepše v tem jeziku govori, v katerem se je izobraževal in omikal, kar je za ženski spol še mnogo večje važnosti nego za moški.

Nimamo se torej čuditi, da v salonih naših odličnih narodnjakov še sedaj slovenščina ne vlada, vendar kaj želimo ali kaj hočemo, da bode malo po malo v bodoče, ako se tudi hčere naših prvakov slovenski ne izobražujejo?

Naravno da otroci govorijo z materjo le „materin jezik“, t. j. nemški ali italijanski; dekliskih šol nimamo slovenskih, torej se mlade gospice tudi izven doma lepe, omikane, salonu pristojne slovenščine naučiti ne morejo ter je govorile ne bodo. Ako tedaj hočemo, da dobimo slovenski jezik v odlične kroge in salone, moramo pred vsem predrugačiti odgojo in izobraževanje hčerij odličnih slovenskih krogov in moramo našemu slovenskemu ženstvu v obče za boljšo narodno omiko skrbeti, nego se je do sedaj skrbelo.

Kaj nam je tedaj neobhodno treba?

Boljših in narodnih dekliskih šol v obče ter posebno še odličnih narodnih višjih izobraževališč za ženstvo naše intelligence.

Menda mi na to kdo poreče: se vé da mi že želimo in zahtevamo takšnih narodnih šol in izobraževališč, pa vlada nam jih noče dati.

Za Boga! hočemo li mi Slovenci vedno podobni biti negodnim, nedorastlim, nesamostalnim otrokom, kateri si sami za se s svojimi lastnimi močmi ničesar storiti ne upajo in ničesar ne zmorejo, temveč po otroče kilavo povsodi le državo na pomoč kličejo?

Ali še res ne zmoremo toliko, da bi si kakšen odličen višji dekliski zavod bodisi v Ljubljani ali v katerem drugem primernem mestu na Slovenskem ustanovili?

Zavoljo različnih razlogov se vlada v obče nikjer toliko ne briga za žensko odgojevanje in izobraževanje kolikor za moško; zatorej nahajamo tudi pri vseh velikih kulturnih narodih najboljše dotične zavode v privatnih rokah. Komu niso znani takšni privatni zavodi na Nemškem n. pr. v Draždanih, v Monakovem itd., kamor se tudi dekleta iz Avstrije, iz same Slovenije izobraževat pošiljajo, in saj je tudi, ako se ne motim, najboljša nemška dekliska šola v Ljubljani privatna.

Ako si tedaj drugi kulturni narodi povsodi, tudi kjer bi jim posebno ne trebalo, privatne zavode za žensko odgojo ustanovljajo, ker se jim

takšni v dosego dobre ženske omike bolj pripravní dozdevajo nego državni, zakaj bi tedaj mi Slovenci kaj takšnega ne storili, mi, ki tega toliko potrebujemo?

Ali smo v tej zadevi tako inferiorni, ali nam je tako malo brige odgojevati si omikano narodno ženstvo?

Ustanovimo si zavod za narodno višjo dekliško odgojo, izobraževanje in omiko!

Pri ustanovljenji takšnega nam neobhodno potrebnega zavoda pa bi bilo na marsikaj paziti in pomisliti.

Ta zavod bi moral biti res v vsakem oziru odličen in enakovrsten najboljšim zavodom drugih kulturnih narodov, ker le tedaj mu bodo zapali stariši svoje hčere, katerim želijo odlično odgojo, izobraženost in omiko priskrbeti. Da pa bode takšen, je prva potreba njegovemu vodstvu in učiteljstvu stati na vrhunci za v to svrho potrebne izobraženosti in omike, pri čem zajedno opomnim, da je dekletom navadno treba bolj omikanega odgojiteljstva in učiteljstva nego fantom, kar mi bode menda vsakdo pritrdil, ki v tej zadevi le nekoliko izkustva ali poznanja ima.

Naj se pa tukaj tudi pomisli, da „učenost, izobraženost, omika“ niso identični pojmi. Marsikteri človek je jako učen in vsega spoštovanja vreden strokovnjak, vendar poleg te svoje učenosti je zajedno jako neomikan ter se izven svojega strokovnjaštva komaj kje spodobno kretati zna; vidijo se možje odličnih doktorskih izobraženostij, ki so ipak pravi drvarski neotesanci in siroveži! tem nasproti se opazujejo pa tudi ljudje, ki povsodi kažejo lepo in priljubljivo omiko, akopram je njihova učenost zelo plitva. — Kdor si je v pravej razmeri pridobil učenosti in omike, je v pravem pomenu izobražen človek. Ako tedaj hočemo same sebe ali nam izročeno mladino izobraževati, nam je treba skrbeti ne samo za potrebno dofično učenost, temveč tudi za one čednosti, ktere človeka povsodi prijetnega, milega, ljubljeneega delajo.

Z ozirom samo na to, kar bi enemu ali drugemu spolu najbolj potrebno bilo, bode menda vsakdo priznaval, da je moškemu spolu treba več učenosti, ženskemu pa več onih lastnostij, ktere ga prijetnega, milega, ljubljeneega delajo, t. j. omike.

Naj vendar nikdo ne misli, da pod „omiko“ razumevam samo neko zvananje olikanost ali politesno vedenje v občevanji z ljudmi. Meni je prava omika popolno nasprotje vsakterej sirovosti, kar zahteva poleg vednosti tako notranje kakor zvananje čednosti. Kedar mladino odgojujemo, mora nam prva in največja skrb biti, da njej srce z blagim čutenjem napolnjujemo in vse njene misli za vse, kar je res plemenito, blago, lepo, dobro, častno, slavno in k idealom vzviševajoče, vнемamo; zvananje vedenje pa ima biti zrealo notranjega čutenja in mišljenja. Čim lepša in blažja pa ko je notranjost, tem prijetnejše in milejše bi se imela na

zvunaj pokazivati: nauk teh za omikano društveno življenje toliko potrebnih form se torej tudi nikakor ne sme zanemarjati; svet nas navadno potem sodi, kako se mu pokazujemo.

Kakor že rečeno, potrebuje ženstvo tako zaradi naravnih mu svojstev po spolu, kakor po zadanih društvenih in državnih razmerah več omike nego učenosti; dekliško izobraževanje bi se torej po teh zahtevah tudi ravnati moralo. Kakšne so narodne razmere na državnih zavodih za žensko izobraževanje?

Tukaj imamo ravnatelja, menda precej dobrega učenjaka in šolskega paedagoga, vendar preobloženega z birokratskimi zadevami; v različnih razredih, katerih je 1—4—8, so različni professorji, menda tudi dobri učenjaki in šolski paedagogi, pa v enej vrsti so le strokovnjaki.

A je filolog ter misli, da je natančno znanje slovnice tega ali onega jezika jedro vsega izobraževanja;

B je matematik, kateri edino v tej vednosti vso srečo in zveličanje nahaja;

C je fysikar ali naravoslovec in razven svojega predmeta na svetu ničesar ne obraja;

D je historik in geograf, ki pogosto v preteklih dogodkih in oddaljenih krajih na vso sedanost in svojo domačijo pozabi;

E, F, G itd. se vsakteri pošteno trudi le s svojim predmetom, za druge se ne briga; zakaj bi se? saj se več od njega ne zahteva.

S kakšnim uspehom se izobražujejo tukaj dekleta?

Dobivajo si nekakšnih pojmov in znanostij v različnih predmetih, znanje, s katerim niti mlade gospice same ne vedó kaj početi niti kdo drugi kaj o njem misliti, ker učile so se vsega, samo tega ne, kar bi jim po spolu, po stanu, po premoženji, po zadanih društvenih in državnih razmerah za življenje najbolj potrebno bilo: izobražene polovičarsko po moško, polovičarsko po žensko, nimajo niti moške niti ženske dostojne izobraženosti in omike.

Ta nedostojnost je tudi kriva, da se pogosto in mnogostrano o ženskem šolanji, o ženskej naučenosti porogljivo ali prezirljivo misli ter nekteri strokovnjaki celó menijo, da ženskam vsega tega ni treba; one se naj le za kuhinjo in gospodinjstvo brigajo.

Ne tajim, da je vsakterej ženski točno poznanje kuhinjskih zadev in v obče gospodinjstva prva naloga, vendar kateri višje izobražen in omikan človek od svoje žene, od matere svojih otrok več ne zahteva, nego od vsaktere dobre kuharice ali gospodarice?

Kdor se s temi postulati zadovoljuje, kaže, da je v svojem čutenji in mišljenji še daleko od vrhunca modernih kulturnih nazorov, manjka mu tega, kar višje izobraženega človeka posebno odlikuje, blagosti prave omike.

Priznavati moramo, da je med našo inteligenco mnogo moških, kateri za odlično izobraženo ženstvo nobenega razuma, ali prav za prav nobenega čuta in potrebe nimajo ter se odlične ženske družbe ali ogibljejo ali v njej druge in sami sebe neokretno nadlegujejo. Čuditi pa se tudi temu obstojateljstvu nikakor nimamo; pomislimo le, koliko naše intelligence ni nikoli ob svojem strokovnjaškem izobraževanju prilike imelo učiti se odličnemu svetu lastne omike, a česar se človek ne uči in ne spoznava, zato tudi čuta in razuma imeti ne more.

Takšni ljudje nimajo za ženstvo drugih idealov nego one priproste, s katerimi so občevali nekdanj še ubogi studentje, in po starej navadi še zdaj, že ugledni gospodje strokovnjaki različnih poklicev, občujejo le z ženstvom v kavarnah in gostilnah in v takšnih vsakomur pristopnih javnih mestih.

Te razmere so prav obžalovanja vredne, ker komaj kaj bolj moško omiko pospešuje in blaži, nego primerno druženje in občevanje z v resnici izobraženim, omikanim in blagim ženstvom, kakor v nasprotnem slučaju neizobraženo, neomikano, sirovo in spačeno ženstvo plemenite čute in misli le zavira in pači; ono uničuje vse ideale ter vodi pogosto človeka k najgnusnejšemu materializmu.

Koliko pa je pri ženskem odgojevanju in izobraževanju za učenosti treba skrbeti?

Na to vprašanje mislim, da ob vsakem slučaju najbolje odgovarja dotična individualnost z zadano potrebo, koristjo, stanom, premoženjem, talentom, poklicom itd., v obče se more reči: več ko kdor dobrega zna, več velja.

Dekle, katero želi res izobraženo in omikano postati, ima se mnogo učiti, kajti ako hoče kdaj biti odlična gospa in blagodejna mati, treba jej mnogo mnogo znati in vedeti. Ženski nauk bi posebno gledé na potrebne znanosti nikoli ne smel biti površen; tú je odgojiteljem in učiteljem treba biti z vso pazljivostjo praktičnim ter dotične predmete tako odbirati, kakor v kolikosti in kakosti najbolj koristijo in ugajajo. Ženstvo tudi v mnogoterih zadevah bolj praktično čuti in misli nego moštvo ter se za filozofične spekulacije in prazne teorije ne briga; ono že po nekem naravnem nagonu ob vseh zadevah gleda brž na ugodnost in korist vsakega početja in truda.

Med našo slovensko inteligenco je mnogo takšne, ki nima nobenega drugega premoženja nego službeno plačo, od ktere ne more otrokom nobenega kapitala, hčeram nobene dote prihranjevati. Kako pa bi ta naj svoje hčere odgojevala in izobraževala? To vprašanje se meni velevažno dozdeva.

Mislimo si kakšnega državnega uradnika, kateri precej sijajno mesto zavzema in torej s svojo obitelji dotičnemu stanu primerno živeti mora.

Mož ima več otrok. Sini se izšolajo za različne poklice in postanejo z večjo ali manjšo srečo samostalni; vendar hčere, kaj bode z njimi, kedar oče umrje ter jim nobenega premoženja ne zapusti? Bode li višja izobrazenost in omika jim na srečo ali nesrečo?

Razumna izobrazenost in omika je izborni kapital, ki vsakemu človeku razven moralnih ugodnostij tudi materialno korist donaja. Naj bi torej dotični stariši nikakor ne zanemarjali svojim hčeram za to duševno premoženje skrbeti, kolikor je v njihovih močeh in v zmožnostih njihovih hčerij; pri tem pa se je posebno treba varovati one toliko razširjene laži-izobrazenosti in laži-omike, kar je največje zlo tako imenovanih salon-skih dam.

Govoril sem do sedaj z ozirom na višjo narodno odgojevanje in izobrazevanje hčerij naše slovenske intelligence ali naših premožnejših narodnjakov, opomniti pa je še treba, da se pri nas tudi za dekliške šole nižjih slovenskih krogov premalo skrbi in da nam je tudi tukaj na mnogotero zboljševanje misliti.

Navadno se sicer pravi, da so ženske vselej takšne, kakoršne jih moški storijo ali hočejo, a jaz sem vendar mnogostransko opazoval, da pri vseh kulturnih narodih ženstvo mnogo več na moštvo upliva nego obratno; ženska prosveta najbolj pospešuje in določuje občo narodno prosveto. Merilo kulturnega napredka vsakterega naroda nam more biti naobrazni razvitek njegovega ženstva.

Še ena opazka.

Z naših slovenskih planin in dolin prihaja bistro-glavih kmečkih fantov, kateri se izšolajo ter si po svojej učenosti in zvedenosti evropsko slavo pridobivajo: ali ni med našimi kmečkimi hčerami tudi deklic, ktere bi, ako bi svojim duševnim in telesnim prednostim primerno bile odgojene, izobrazene in omikane, tudi slovenskemu narodu na evropsko čast in slavo postale?

Vem da bi bilo takšne cvetice iz proste narave v mestne vrte presajati težavno, ako ne rečem zelo nevarno početje; no v dobro odbranih slučajih bi menda poskus vendar bil mnogo zaslužen, zato je stvar ipak nekoliko premišljevanja vredna.

Vse premalo se misli in skrbi tako od strani merodajnih pojedincev in privatnih društev, kakor od strani države za to, da zamorejo ženske živeti, kedar treba, samostalno, primerno njihovim izobrazenostim ali kvalifikacijam; ne bodimo torej v bodoče tudi v tej zadevi tako nebrizni kakor do sedaj.

H koncu še v premislek, kako bi se naj omenjeni dekliški zavod za višjo narodno odgojevanje in izobrazevanje ustanovil, ako takega ustanovljenje od države pričakovati nimamo? — Naj nam bodo k tej svrhi v zgled takšni zavodi drugih kulturnih narodov, ustanovljeni ali po

pojedinih privatnih osebah, ali po privatnih društvih bodisi brez komunalne, deželne in državne podpore, ali s kakšnim dotičnim pomočkom.

Namen tem kratkim opazkam in glavnim potezam gledé vprašanja, ktero je za nas Slovence neizmerne važnosti, je tá, da merodajne osobnosti in kroge opozorim, da naj začenjajo te zadeve natančnejše razmotrivati in pretehtovati. Tako bi se našemu narodu pripravilo sredstvo, po katerem bi on svojo narodnost najkrepkejše razvijal in s katerim bi si zajedno izobraženost, omiko, moralni in materialni napredek najboljše gojil, pospeševal in razširjal.

Dr. Ahaseverus.

Narodno blago.

J. pl. K.

6. Poziv.*

(Iz zgornjega Roža.)

Eno pošto sem slišal,
Sem žalostno stal,
Ki bom moral vzeti
Je ledik-stanu.

Sem mislil, sem žinjal,
Kaj bom si začel?
Al' pojdem k žolnirjem
Al' bodem jo vzel?

K' ne hodi k žolnirjem,
Bo škoda za te:
Boš videl moj pobič,
Bo grevalo te!

Kaj grevalo bo me,
K' sem preboren za te;
Ti druje 'maš pobe,
Se sramuješ menè.

Koj verji mi pobič,
Prav rada te 'mam;
Bóm t' pušlec storila,
Po njega prid' sam.

Koj pridi, koj pridi,
Boš videl vsaj sam;
Kaj jaz za 'ne rož'ce
V gartelnu 'mam.

Oj pridi koj gvišno,
No vtrgaj enó,
Katera ta lepši
Ta ljubejša bó.

7. Grlica.

(Iz zilske doline.)¹

Čej si hodiv, čej si biv'
Po noči;
Da si tak' črevelce zrosiv
Po noči — po noči?

Jez sim biv v zelenim gozdeči,
Tam čir te so lépe gèrlíce.

One 'majo redeče ličice,
Ino lépe redeče žnabèlce.

Le te gèrl'ce sim jez luviv,
Sem pa vender eno le dobiv.

Ta 'ma te nar lepši žnabèlce,
Ino narbolj redeče ličice.

Le ta gèrl'ca me rada 'má,
Noj midva bova vkupej živevá.

* Glej str. 33—36.

¹ V podnarečji zilske doline.

8. Kazen.

(Rožanska.)

K' nisem 'otel špane bogat'	K' nisem 'otel jaz ležati
In pa mojo mamico,	V tej beli posteleti,
Zdaj bom mogel jaz marširat'	Zdaj bom mogel vahto stati
V to deželo vogersko!	Na tej gran'ci vogerski.

9. Vojakova.

(Iz junske doline.)

Nesrečen je bil tisti dan,	Muskete na ramo denejo,
K' stopil sem v vojaški stan;	Noj mene s seboj ženejo,
Po me prišli so štiri,	Proti Libelan',
Soldatje so bili.	Viši kapitan'
	Cesarskemu.
Muskete dol' postavljajo,	Tak' nam Lib'lan govori:
Noj mene s seboj spravljajo:	„Bog nam daj takih ljudij!
„Kaj se boš umikal	„Mi bi se štimal'
„Saj se ti bo šikal	„Proti general'
„Soldaški stan!“	„Cesarskemu“.

„Fantič moj, bod' ti vesel,
 „Vojaški kruh si že prevzel,
 „Ti ga boš vživiljal,
 „Po svetu se vbijal
 „Dokler boš živ“!

10. Vojaška.*

(Iz spodnjega Roža.)

Sem publič še mlad,	Očá noj mati
Še le osemnajst let;	Pa jokata se,
Cesar me hoče	K' vid'ta fanté
K soldatom vzet'.	Preblečene vse;
Kako bom soldat,	Preblečeni so,
K' sem še premlad?	Nazaj jih nikoli ne bo!

V kosarno sem stopil
 Gróžno vesel,
 K' gver sem zagledal,
 Se jokat' začel;
 Oj, brat'c ti moj,
 Nikar ne žaluj,
 Veselo zajuckaj, zapoj!

* Nahaja se tudi v junskej dolini. Mesto prvih vrstic zadnje kitice:

V kosarno sem stopil,
 Sem žalosten bil;
 Mušketo zagledam,
 Se jókat' začnem . . .

Pravljica o Oedipu v slovanskej obleki.¹

Strašna osoda Oedipova, o kateri je peval že „oče“ Homer in katero so prikazivali mojstri tragičnega pesništva grškega, ni propala z narodom, ki nam je stvaril uzore še dan danes veljavne. Ko so razcvetle vednosti v srednjem veku in je Evropa začela gojiti stara klasična jezika, nastopile so tudi stare pravljice pot okoli zemlje. V srednjem veku so si pripovedovali o starih grških junakih ter začeli starino grško rabiti v krščanskem smislu. Tedaj so širili pravljico o Oedipu, popačeno ali popravljeno, kakor so mislili. Mnogokrat je stopila oseba iz krščanske zgodovine na mesto starih herojev, čestokrat so predrugačili pomen cele pripovedke, ali vendar še tudi v noveji obliki spoznavamo staro stvarino.

Od konca 13. veka nahajamo obširnih pravljic o Judeži, izdajalci Kristusovem. Narodova domišljija ga je ogrdila, kolikor mogoče, a tudi iskala uzroka grehu njegovemu. Našla je konečno, da mu je bilo od rojstva usojeno biti izdajica svojega učitelja. Njegovo mater Ciborejo, ženo Danovo, so sanje svarile, da bo rodila sina zločestega, uzrok poginu naroda njegovega. Zategadel položijo roditelji novorojenca v tružico in jo vržejo v morje. Čez nekaj dni izplujejo valovi tružico z detetom vred na obale otoka „Skariot“. Kraljica na otoku najde dete, se ga usmili ter ga vzame za svoje, ker njej samej ni bilo pod sreem poroda. Čez nekaj časa jej pa dá Bog lastnega sina. Ali temu se najdenček ni hotel uklanjati, temveč ga iz zavisti ubije in zbeži v Jeruzalem. Tam stopi pri Pilatu v službo. Nekega dne zagleda Pilat na vrtu Danovem, svojega soseda, lepih jabelk; da bi jih prinesel svojemu gospodarju, prikrade se Juda po noči čez plot na vrt, ali zasačen od Dana ga ubije. Da bi utešil vdovo, ki ni poznala ubijalca, poroči jo Pilat s svojim slugo. A čez nekaj časa zvé Juda osodo svoje žene in pripovedujoč svojo spozná, da je ubil svojega očeta in se oženil s svojo materjo. Mati ga pošlje k zveličarju, in ta sprejme kesajočega se reveža med svoje apostole. Ali skopost njegova bila je tolika, da kmalu sanje materine uresniči.

Po „zlatej legendi“ (legenda aurea) Jakoba a Voragine se je razširila ta pripovedka kmalu po celem Evropi; staročeska pesen peva o Judi in dalje je prišla do Rusov, kjer jo je zabeležil Kostomarov.

Poleg te legende o Judi pa še nahajamo drugih o mučenikih, ktere je preganjala osoda, akoravno so bili sami nedolžni. Take so legende o sv. Gregorji na kamenu, bulgarska o Paulu, kralji caesarejskem, srbska o Nahod-u Simeun-u, razne pripovedi o sv. Albanu itd., katerim vsem je

¹ Gl. Russische Revue, IX. Jahrg. (1880) zvezek 8. str. 119. sld. W. Nebeský v Časopisu českého musea 1847, I. 11—12.

izvirnik pravljica o Oedipu. Razširila so jih posebno tako imenovana „Gesta Romanorum“, ki so jih v prevodu tudi na Rusko prinesla. Osoda teh junakov je pa tem bolj strašna, ker so rojeni od devojke bratu ali celó od hčerke očetu. Taka je n. pr. legenda v narodnih pesnih Vukovih zv. II. št. 15 p. 70. V Janji hrani car svojo hčerko „od malena do desnog kolena“. Odrastle neče dati snubaču „več on uze pod silu devojku“ in čez tri leta „med njima se muško čedo nagje“. Ali mati ga ne more negovati, zavije mu v plenice „knjige i košulje“, ga dene v tružico in ga vrže v morje. Patrijarh Sava na Svetej gori najde tružico

„U sanduku čedo muška glava,
Nit' se smeje, nit' ručicu daje,
Ni kršteno, ni znamenovano“.

Sava odnese dete „Vilindari crkvi“, ga krsti in mu dá ime Nahod (najdenec) Simeon. Maleček odraste, duh njegov kaže lepo nadarjenost in telo njegovo se razvija, da se čudi vse. Druga pesen¹ pravi o njem:

Kad je bila čedu godinica,
Kolik' drugo od tri godinice; . . .
Kad je bilo od dvanaest ljeta,
Kolik' drugo od dvadest godina.
Čudno Simo knjigu izučio,
Ne boji se gjaka nijednoga,
Ni svojega starca igumana.

Ko doraste dete, pravi naša pesen dalje, do „dobra konja i svetla oružja“, pové mu Sava, kako ga je našel, dá mu „knjige i košulje“ ter ga pošlje po svetu, naj si išče svojih roditeljev.

Mladeneč se odpravi na pot, hodi iz mesta v mesto in pride tudi do „Janja grada“.

V Janji je bil kralj umrl, pokopali so ga in vdova je ostala sama. Od vseh krajev so prihajali „lale i veziri“, da jo snubijo. Carica pa ni hotela sama odločiti, temveč povabi vseh šestdeset junakov snubačev in jim reče: „Iz hiše bom vrgla med vas pozlačeno jabelko, kdor jo ugrabi, njemu hočem biti verna žena“. Tako se zgodi; ravno pa pride Simeon med snubače, ujame jabelko in se poroči z gospó.

Čez tri tedne odide mladi mož na lov, žena ostane sama domá in najde v postelji, ko jo pretresuje „knjige i košulje“. Ustraši se, spozna svojega moža in mu reče zvečer, ko pride domú:

„Čedo moje, Nahod-Simeone!
Da vrlo si Bogu sagrašio!
Jer si svoju obljubio majku
U neznanju, moje čedo drago!“

Solzami v očeh se poslovi revež od plakajoče matere, gre naravnost k Vilendarej crkvi, pade Savi pred kolena in mu toži svojo osodo. Ta mu pa odgovori, da ga more oprostiti le s pogojem:

¹ Vuk II. 63.

„Da zazidam kulu od kamena,
Da te bacim u kamenu kulu,
Pak da ključe u more zabacim;
Kada ključí iz mora izagju,
Onda češ se greha oprostiti“.

Tako se zgodi. Čez trideset let pa ujamejo ribiči ribo zlatopero ter jo poklonijo patrijarhu. Sava jo razpara in najde v njej ključe; spomnivši se Simeuna odpre vrata in najde reveža mrtvega ali tudi vsa znamenja, da je svetnik. Z veliko svečanostjo pokopljejo svetnika v Vilendarej crkvi.

Enako pripoveduje legenda o sv. Gregorji na kamenu, le da ne umrje na skali v morji, ktereje je pripet, ampak po papeževeje smrti ga izvolijo Rimljanje za papeža, v ribi najdejo ključe, ga oprosté ter pripeljejo slavno v Rim, kjer kasneje tudi svojo mater vidi.

Ko so preveli koncem 17. veka nekaj poglavij zlate legende na ruski jezik, razširila se je legenda o Gregorji tudi po iztoku; nahajamo jo pri Malo- in Velikorusih; več jih je zapisal Pypin.

Kako zeló je pa razširjena tudi po drugej Evropi, nam kaže W. Creizenach v Beiträge zur Gesch. der deutschen Sprache und Literatur. II. str. 177. sld.

Fr. Hubad.

Dr. Ljudevit Gaj in ilirska ideja.

(Dalje.)

Priznanje Gajevega delovanja.

O delovanji in podvzetji Gajeve in njegovih drugov so se bili jako pohvalno izrazili z besedo kakor v svojih spisih najbolj učeni in glasoviti možjé v vsem slovanstvu, kakor: Šafařik, Kollár, Jungmann, Palacky, Pogodin, Maciejowski, Vuk Stef. Karadžić, Petar Petrović Njegoš II., Bleiweis in mnogo drugih; dà celó učeni inostranci niso „Ilireem“ kratili svoje priznanosti, kakor n. pr. jezikoslovci Rask, Bopp, Keppen in dr.

Zanimivo je o tem slišati sod Šafařikov (l. c.), ki se deloma tako glasi: „Ako se ozremo na triletno delovanje časopisa „Danice ilirske“ in „Ilirskih narodnih novin“, tedaj ne moremo temu koristnemu razvitku in hitrej popolnosti teh listov odreči našega odobravanja, dà našega začudjenja. Š čvrsto nado na svojo lastno dobro voljo kakor í na plemeniti duh in izdatno podporo slavnega, hrabrega naroda uvel je Gaj svoje novine v življenje. Politični list sodrzuje bogastvo skrbno izbranih člankov in dopisov, o dogodbah dnevnih, družbinskih in političnih, v enotnem, čistem, obče razumljivem jeziku. Prizadevanje po dovršenosti v obliki in tvarini, v jeziku in

slogu se opazuje od leta do leta, od meseca do meseca bolj in bolj jasno. Ista brižljivost vlada v listu *Danici*, ki je namenjen zabavi in poduku. — Da proiznesemo nekaj iz triletnega tečaja njenega, omenimo, da jej nekatere pesni in prozaični članki izvorni kakor prevedeni vrednost zagotavljajo, ki bode trajnost navadnih listov preživela. K tem računimo razven nekaterih narodnih in več izvrstnih pesnij novejših pesnikov in nekaterih popularnih člankov moralnega sodržaja posebno proizvode starejših ilirskih pesnikov, kakor Gundulića, Zlatarića, Palmotića, Lučića, grofa Zrinjskega Ferića, Gjorgjića, Vitezovića, Došena, Kanizlića, Katančića in drugih, kateri so tu s pravim pisanjem in v prikladnem izboru natisnjeni. — Mislim, da ako takov sod izreče Šafařík, da je pravičen in velik.

In sam cesar in kralj Ferdinand I. (V.) je odlikoval l. 1839. Gaja iznenadoma s previšno pohvalo in dragocenim brilliantnim prstanom v znamenje priznanja njegovih zaslug za hrvatsko-ilirsko književnost.

Razni zavodi in društva.

Seme, katero je Gaj vrgel bil na skoro povse pusto zemljo, začelo je lepo klti in razširjati se, rasti ter roditi mnogovrstnega ploda. — Središče mu je bilo glavno mesto *Zagreb*.

Da v teh okolnostih književnost hrvatska dobi stalnejši in zakoniti temelj, zaključilo se je po prizadevanji marljivih privrženikov novega pokreta že l. 1836. na hrvatsko-slavonskem saboru s posebnim člankom (15.), da se ima ustrojiti narodno „Učeno društvo“ po primeru „akademije magyarske“, kateri zaključek se je resnobno ponovil l. 1839.; no akopprav se je prošnja zajedno s pravili na previšnjem mestu v obče odobrila, ostala je vendar brez uspeha zaradi pomanjkanja zakladnih sredstev. — Da se pak narodnemu jeziku prokrči pot do višjih po latinščini in nemščini odtujenih krogov, ustanovila se je l. 1838. pod predsedništvom grofa Janka Draškovića Trakošćanskega v *Zagrebu* „Narodna čitalnica“, ki je bila glavno središče „ilirskih“ rodoljubov. Že preje ste bili otvorenjeni čitalnici v *Karlovcu* in *Varaždinu*. Da se podkrepi književni razvitek in pomnoži število čitateljev, osnavljala so se književna društva za izdavanje takih spisov, ki bi posebno vzbujali veselje do čitanja, kakor zabavnikov, šaljivih spisov in pripovedij za mladež in prosto ljudstvo. V tem oziru si je pridobilo posebnih zaslug „Društvo duhovne mladeži sjemeništa zagrebačkoga“, prevajajoč in predelujoč spise *Kr. Schmida* in *P. Hoffmanna*.

L. 1841. se je bilo osnovalo po zaščiti pokojnega stožernika, ondaj zagrebškega vladike in banske časti namestnika *Jurija Haulika*, „Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo“, katero je s svojimi podružnicami in z „Gospodarskim listom“ neutrudljivo delovalo za pboljšek domovine in naroda.

L. 1842. se je bila po prizadevanji društva narodne čitalnice po primeru matice česke in srbske utemeljila „Matica ilirska“, katerej svrha je bila, da s pomočjo glavnice nabrane po dobrovoljnih prineskih izdaja stare izvrstne rokopise in knjige ter v obče podpira književni razvitek, ter tako z neke strani zastopa namenjeno učeno društvo, kateremu se niso bile dorastle moči, da se ustroji. Istega leta so osnovali Rakovec, Vraz in Vukotinović po primeru „Časopisa českého musea“ časopis letnik: „Kolo, članci za literaturu, umetnost i narodni život“, katerega je pozneje (počenski od l. 1847. s IV. knj.) izdajala Matica ilirska.*

Zapreke ilirizmu.

No ilirizem ni ostal omejen samo na literarno polje, nego kot zastopnik ideje jugoslovanske prešel je tudi na polje politično ter se obrnil proti pogubnim nakanam Magyarov, ki so neutralni jezik latinski, prej zajedniški, sedaj že skoro povse iz javnega državnega življenja izključili in si brezobzirno prizadevali namesto njega povsodi uvesti svojo magyarsčino ne samo v urade, temveč tudi v narodne šole. L. 1840. zahtevali so Magyari, naj bodo vse repraesentacije do Nj. Veličanstva magyarske in naj posebno ogerski uradi v obče magyarski dopisujejo; tudi v Voj. krajini ima se širiti učenje magyarskega jezika. Narodna stranka „ilirski“ pak je zahtevala na hrvatskem saboru, da se v šole in urade uvede hrvaščina.¹

Ko so l. 1836. Magyari zahtevali, da se odpravi starodavni hrvatski zakon, po katerem protestantom ni bilo dovoljeno naseljevati se v Hrvatskeji, vzdignol se je Gaj proti temu z dobrim uspehom. Zato je ondašnji zagrebški biskup Alagović svečenstvu priporočil Gajeve novine.

Leta 1837. prodril je povse Gajev upliv v krščanske prebivalce v Bosni in Heregovini, kjer so se posebno frančiškani poprijeli narodne stvari. Med katoliškimi in grško-iztočnimi sledbeniki izginjavala je vse bolj prejšnja intoleraanca, umikajoč se idejam narodnosti in slobode. S tem se je probudil upor strogo katoliškega redovniškega svečenstva proti „Ilircem“; a na čelu jim je bil apostolski vikar Barišić. Od te stranke je bil Gaj v Rimu obtožen pri kuriji kot poglavar narodnega pokreta v Bosni. K temu je v Bosni tudi buknel vstanek, ki pak ni imel nikakega uspeha. Bosenski paša Mehemed Vedžihli okrivil je Gaja pri avstrijskeji vladi, da je on kriv te bune. — V ostalem ni opravil proti nedolžnemu Gaju nič ni Barišić, ni bosenski paša.²

Sijajna zadovoljščina za te osvaje bil je Gaju prstan z brillanti, katerega je, kakor omenjeno, dobil l. 1839. od cesarja Ferdinanda.

* F. B. Kořinek: „Obća pověstnica za srednje škole“. III. 411 in sl.

¹ „Slovanstvo“ (Mat. slov.) I. str. 261.

² „Slovník naučný“, izd. Fr. Rieger.

Isto tako stopil je Gaj odločno na pot magyarske pohlepnosti po Reki in njenej okolici, takozvanem „ogerskem primorji“ (čl. 30. ogersk. zak. od l. 1868.), na katero so Magyari držali, da imajo dobro pravo.

Takovo marljivo delovanje nakopalo je Gaju mnogo protivnikov in neprijateljev. K tem pripadajo v prvi vrsti naravno Magyari sami. Zato so se ogerski velmožje (magnati) posluževali vsakega sredstva, da ugasé plamen ilirstva, ki je silno prečil izvršitev njihovih želj, in na ktere ga so zaradi tega neprenehoma rigali srd in strup že od njegovega povstanka. S prva so mislili, da dosežejo svojo svrhu, ako za svojo stvar pridobé stvoritelja vsega ilirskega pokreta, Gaja, vabili in mamili so ga pa, dokazujoč mu, češ da prijateljski, da s tem svojim postopanjem on uničuje staroslavno ime hrvatsko, ter so ga nagovarjali, naj dela samo za hrvatstvo, a ne za „ilirstvo“, lukavo mu ponujajoč vsakojako pripomoč k pospeševanju njegove svrhe. A ko se jim pa to ni posrečilo, začeli so mu na vse načine pretiti in groziti, da bi ga nekako ustrašili in od njegovega dela odvrnoli. Ali Gaj jim je na ogerskem saboru v Požunu, kamor je bil leta 1840. za poslanca izbran, ostro in odločno izustil znane besede, katerih Magyari še do danes niso pozabili: „Magyari so“ — rekel je — „otok plavajoči v velikem slovanskem morji; niti sem jaz to morje stvaril, niti sem ga vzburkal; ne burkajte ga tudi vi, gospoda, da vam valovi ne bi povrh glave narastli in otoka poplavili!“

K tem zvanjim neprijateljem pridružili so se — kakor to pri nas Slovanih sploh navada, — tudi domači, ki so Hrvatom protivne Magyare v njihovih težnjah podpirali in slavno delo svojih rodnih bratov na vse strani javno in tajno zavirali in podkopavali. Aristokracija v Hrvatskeji in Slavoniji — izvzemši nekatere v istini rodoljubne obitelji plemenitaške — tudi srednji in mali plemiči: sremski, turopoljski in rečki, nekoliko zagrebških ter nekaj višjega svečenstva nazirali so v ilirizmu zajedno i demokratični živelj, kateri bi njihovim privilegijam jednok mogel zadati smrtni udarec. Da si te predpravice lažje obranijo, vrgli so se ti bleđi sinovi matere Slave Arpadovim potomcem, Magyarom, v naročje, od tod njih ime — magyaroni. Tako se je dotlej složna moč razpolovila v dve sebi čelo v čelo protivni stranki, narodno — ilirsko, a drugo protinardno — magyaronsko.

S početka so se samo po dnevnikih časopisih pikali in zbadali; pa čim dalje, hujše so se razprli. Kar se je bolj zlobnega in za domorodce škodljivega le izmisliti moglo, vse to so magyaroni zajedno z Magyari „Ilirom“ pod pete metali ter najčrnejše klevete (obrekovanja) po svetu sipali. Povsodi, po novinah, v županijskih skupščinah, dà v istem saboru obdolževali so Gaja in njegove privrženičke kot buntovnike naroda, izdajalce domovine, podkupljence od vlade ruske — zato strahovite „panslaviste“, neprijatelje Avstrije, od ktere se bojda hočejo odeepiti ter ustrojiti

posebno državo; a pri tem so Evropo uverjavali, kolika nevarnost in propast iz tega izhaja za njeno bitje in blagostanje! Da, za pojediniimi besedami, ktere si je mlada „ilirski“ književnost iz drugih slovanskih naracij izposodila in na svoje polje presadila, ovohali so Magyari in mayaroni rusizem ali panslavizem in Bog zna kaj vse, ter so „Ilire“ zaradi tega pri vladi črnili. — Izmed zastopnikov magyarskih interessov v Hrvatskeji in Slavoniji odlikovali so se na saboru posebno plemeniti kmetovi turropoljski, na čelu jim župan Dan. Josipović.

Živo nam opisuje te dve stranki — ilirsko in magyaronsko — ter njuno delovanje A. Tkalčević v „Danici“ l. 1848., iz čijega zanimivega članka: „Razmatranja domorodna“ naj tu dotično navedem:

„Narodna stranka“ — piše Tkalčević — „teži za blagostanjem tako materialnim kakor duševnim svoje domovine. Zato si po največ prizadeva, da poboljša poljedelstvo, promakne obrtnost in trgovino; zato se trudi, da se uredé reke, uvedejo parobrodi in gradijo železnice, ktere bi se kakor žile po državi raztezale in do sedaj zastajajočo krv naroda v tek spravile. Ona si stvarja učilne, vzpodbuja z nagradami marljivost učencev, množi plačo učiteljem, uvaja vsakojake zavode, izobražuje jezik, uvaja ga v višje kroge ter skrbi, da ga čim brže vzviša do časti diplomatskega jezika, piše knjige za ljudstvo, za srednji in najvišji stališ. Brani municipalna prava, želi neodvisnost narodno z odvisnostjo od ogerske krone in ogerskega kralja: s kratka napredek pod štitom narodnosti in zakona. — Protinarodna stranka pak za vse to nič ne marajoč trati v slasti in razkošnji svoj čas ter se tako v gadnej sebičnosti utaplja. Ona ne samo da ne pospešuje blagostanja, procveta in slave svoje domovine, temveč jo pri vsakej priliki preči. Vsled svojega potiščenega in robskega značaja služi tujinstvu, a svoje prezira in preganja. Narodni jezik smatra kakor kup gnusa in smrada, s katerim se bolj obražena usta blatijo, nikdar pa noče v njem govoriti. Tuje knjige čita, svojih niti čita niti kupuje. Municipalnost krči, neodvisnost v gore rečenem smislu mrzi, o nezvestobi dela, ker želi naša kraljestva z ogerskim spojit. Prislovica jej je: senca svoja pod tujim sévom, svoja lenost pod tujo marljivostjo, svoja sramota pod tujim ponosom, s kratka: vrana pod pavovim perjem.

„Temu, da se je toli opasna (nevarna) stranka v našej domovini porodila, dale so povod vsakojake neznatne posebne uvrede (razžaljenja), ktere bi obraženi in značajni človek s hladnočo in nehajstvom (preziranjem) kazniti moral. Potajno tlel je nezadovoljstva in neprijateljske namere ogenj, dokler ni o obnovitvi zagrebške županije (31. maja) 1842 s plamenom bukno. Od tega časa so vse žile napenjali, da nas v podvzetem poslu ustavijo in domovino upropastijo. Kjer niso delovala nagovarjanja, upotrebili so mamljenje; a kjer jim stvar ni na ta način za roko pošla, nasilno so si pot prokrčili. No s tem so samo pojedine ne

baš značajem odlične ljudi odvajali narodnej stranki in tako jo le neznatno slabili, ali nakana jim je bila, konečno upropastiti celo narodno stranko ter tako najvišje državne časti posesti. No kako mogoče to v život spraviti? Narodna stranka je toliko zaupanja pri vladi uživala, da je malo preje najvišjo njeno dopadnost pridobila. Uvidevši težkočo tega podvzetja počeli so najčrnejše klevete po svetu sipati, dà i iste vladi jih priobčevati. — Od te dobe ni bilo v naši domovini pojavljenja, kteremu ne bi bili koje napačne svrhe podvrgli. Ako je ruski potnik naše kraje zaradi izkustva in obraženosti obiskal, sanjali so o dolazku ruske vojske, da Ogerskej smrtni udarec zadene. Imenovane so bile osebe, ktere z ruskim carom o tem poslu dopisujejo, dà že so od daleč čuli grom ruskih topov severne zidove od Ogerske rušečih, in videli ruske zastave nad ogerskimi mesti vihrati. Za nekakov dokaz onega, kar so trobili, upotrebljevali so zeló razumljeno idejo slovanske književne uzajemnosti in pozivali se na nektere besede, ki so jih v naših knjigah nahajali, a jih na vsak način popačevali in previjali. — Ako se je Srbin v Zagrebu pojavil, videli so, kjer se vzdiguje cela Ilirija, da si svojo neodvisnost in starijska prava z oboroženo roko pridobi. In v potrjenje te belodane, kakor so veleli, istine znali so najti v naših knjigah izrekov odnosečih se na književno slogu, a oni so tem izrekom političen smisel podmetavali. A ta sredstva niso zadostovala, da z njimi zaslepé prosto ljudstvo, brez kterega niso v pomankanji intelligence ničesar mogli izvesti. Iz života je trebalo dokazov, da proderó v život in najtanše njegove žile. A te jim je dalo ime ilirsko, ktero so domorođeci le v književnem smislu razumevali. Znajoč namreč, da se v Kranjskej, Štajerskej in Koroškej, v deželah pod imenom Ilirije znanih, od vsake malenkosti davek in mita plačuje, izmislili so, da o tem tudi naši Iliri delajo, da te štibre in dače v naše dežele uvedejo ter tako plemiška prava s korenóm zatró. Enakost ilirskega imena, ki se je tú in tam upotrebljevalo, bila je dobro proračunjena obséna (slepljivost), da prosti narod povse zaslepi ter proti buntovnim, kakor so rekli Ilrom razdraži. Razbesnjeni plemiči niso mogli nikakor mirovati, temveč iskali so priliko, da se s svojimi bojda dušmani pobijejo. Zato je prišlo več poti do kresanja, ter se prelilo mnogo hrvatske krvi“.

V večnem spominu hoće ostati Hrvatóm dan 29. julija leta 1845., ko je o priliki izborov županijskih častnikov za bana Hallera na trgu sv. Marka v Zagrebu krv curkoma tekla ter je po vojaških puškah padlo do 13 rodoljubnih mladenčev za narodnost! („Nedužne žrtve“).¹ „Iliri“

¹ Na zagrebškem grobji sv. Jurija stoji na levej takoj pri vходу velik nadgrobni spomenik s pečim levom na vrhu. Napis na njem kaže: „Žrtvam 29. srpnja 1845. staviše rodoljubi 1855.“; a na enej strani imenujejo se te „nedužne žrtve“, i to: Bonfiko Ljudevit, Celinč Ivan, Fikič Janko, Grozdanovič Ilija, Košćec Ivan, Kovačić Aleksander, Popilu Pavel, Reške Franjo, Štajdaher Dragutin, Seljan Ivan, Sutaj Ivan, Turza Pavel, Valentekovič Franjo.

so bili za čas premagani in magyaroni so si ohole brke vihali in slavodobitno narodnjakom osmrtnico popevali.

V takih okolnostih bila je policija posebno Gaja vzela ostro na oko, a na njegove liste kakor v obče na vse književne proizvode ilirske je bila stroga cenzura postavljena. Groza je začela popadati gospodo magyarsko pred zajednico slovansko, ktera se je jedva buditi začela. Posebno nevarno se je zdelo Magyarom gledé njihovih namenov o svojem velikem Magyarorszagu — „ilirsko“ ime, ktero jih je strahovito plašilo. Zato ogerska vlada leta 1843. po zloglasnem banu Halleru strogo prepove upotrebljevati ime „ilir“, „ilirski“ itd., kakor tudi ilirski grb (zvezda danica z mladim mesecem). Vsled te inače smešne naredbe postale so Gajeve „Ilirske narodne novine“ samo „narodne“ in „Danica ilirska“ zopet „horvatska, slavonska i dalmatinska“ od l. 1844—48. incl., 1849 pa zopet „ilirska“. Pa to še ni bilo vragom zadosta. Nekatere ogerske županije so zahtevale, da se v Gajeve liste zopet uvede provincialno kajkavsko razrečje in stari pravopis; dà pač še več, da se Gaju povse zabrani novine izdajati.

Ali vse zastonj. Ni okrivnje, ni sumničenja, ni policija, ni najstrožja cenzura, ni zabrana ilirskega imena, ni ista javna nasilja niso mogla ilirskega pokreta zadušiti; dà pač izzvala so še jačji odpor. Književna delavnost v takovih okolnostih je v istini bolj tiha postala, a tem izdatnejša in manje naivna, nego li je bila dotlej. Gaju samemu, ki je bil ves svoj imetek vložil v svoje narodne zavode, pretila je večkrat ozbiljna nevarnost; no vsekdar se jej je izmaknol s svojo posebno diplomatično zvedenostjo. Srca ni izgubil nikdar, dà pač je nekolikokrat prijatelju dr. Boguslavu Šuleku rekel: Ako nas od tod protirajo, hočemo oditi v Lipsko in sestavljati tam novine; jaz nočem popustiti.¹

Po njegovem zgledu spodbujeni so se tudi rodoljubni duhovi kmalu zopet ohrabрили. Opirajoč se na pravico, ki je ljuba Bogu in poštenim ljudem, „Iliri“ niso za las od svoje plemenite namere odstopili, in narodna samozavest in uzajemnost se je vse to jačje utrjevala, čim večja nevarnost jej je pretila od Magyarov in njih magyaronških pristašev. Že sam izraz „narodni“, kterege so se rodoljubi v svojih spisih vedno morali posluževati, spominjal je občinstvo na narodno samozavest in uzajemnost. „Novine“ in „Danica“ so si že pot v vse kraje naroda prokrčile: vsak dan se je pomnoževal broj blagovestnikov, ki so izhajali iz Gajeve hiše, da z njegovim navdahnjenjem probujajo narod iz trdnega duševnega spanja, da ga učé samega sebe spoznavati in čutiti.

(Dalje pride.)

¹ „Hrvatska Lipa“ 1875. br. 1.

O potresu in njegovem uzroku.

(Dalje.)

Solnce je s svojim razvitkom še le prvo dobo prekoračilo, kajti padanje solnčne toplote je začetek druge dobe solnčnega razvitka. Med tem ko je mesec svoj razvitek že dovršil, razvija se zemlja vse dalje in dalje. Mnogo ugasnenih ognjenikov na zemlji nam namreč priča, da postaja vulkanična delavnost vsled ohlajanja zemlje vse slabejša, in sigurno bodeta tudi Aetna in Vesuv nekdanj nehala bljuvati, ali notranja ogujena moč bode tako dolgo trpela, dokler zemlja popolnoma ne otrpne.

V neizmernej globočini naše zemlje se še tedaj nahaja dandanes ognjenotekoče jedro, t. j. ognjenik, ki more imeti svoje votline in žlindro. Bljuvanjem mnogih ognjenikov se je mogla notranjost zemlje sprazniti. Ali ker se zemlja daljnim ohlajanjem vse bolj in bolj steže, tlači se v te votline iz zemeljskega jedra ognjenotekoča tvarina, t. j. takozvana lava. Tako stlačena lava prihrupi in privrši v žlindro in votline, prizadeva si žlindro prodreti, in ko jo prodere, nastane potres.

Razven tega še tudi mesec in solnce s svojo privlačnostjo delujeta na notranjo lavo, kakor to glasoviti zvezdar Schmidt in prof. Thula trdita. Mesec stvarja, kakor je znano, s svojo privlačnostjo oseko in plimo t. j. morski odtok in pritok, in ta njegova privlačnost ne sega samo do zemeljske površine, nego do središča naše zemlje. Ker tedaj mesec in solnce s svojo privlačnostjo ravno tako, kakor notranji tlak vsled ohlajanja, notranjo lavo pritiskujeta v žlindro in votline, morejo se potresi le tedaj dogadjeti, ko je mesečna in solnčna privlačnost največja. A privlačna moč solnca in meseca je odvisna od njunega stanja; ko sta namreč zemlji najbližje, je njuna privlačnost največja, in zato nastaja ravno največ potresov o šipu in mlajih, po zimi, v spomladi in jeseni.

Prorokovanje Falbovo se naslanja na račune; kdor pregleda njegovo delo „Grundzüge zu einer Theorie der Erdbeben und Vulcanausbrüche“, prepriča se, kako težavno delo je imel, ko je skozi 20 let vse potrese primerjal gledé na solnčno in mesečno stanje.

Če se tudi muenja dandanašnjih učenjakov o povstanku potresov popolnoma ne zlagajo, jih je vendar večina v tem zložna, da delijo potrese v rušilne, ognjevitne in tektonične. Priznavanje te razdelitve potresov nas tedaj uči, da se potresi stvarjajo na različne načine in da morejo tako iz zelo različnih vzrokov nastajati.

Rušilne potrese prouzučuje porušitev podzemeljskih votlin in špilj. Porušitev votlin in špilj more pa edino lokalne ali mestne potrese stvarjati. Taki potresi se dogadljajo edino v krajih, kjer se take votline in špilje nahajajo, ali tudi tam le redko kdaj.

Leta 1870. je tak potres 1. marca porušil Klano (na severji od Reke), kakor je to Stur* dokazal.

Ognjeviti potresi se prikazujejo blizu delujočih in ugasnenih ognjenikov; oni se tedaj obično dogadjajo v vulkaničnih krajih in tudi tam, kjer se vroči izvirki nahajajo. Ti potresi so vselej omejeni na svoje središče, iz kterega izhajajo. No ognjeniki niso nikakor čuvarnice, po kterih bi se sile potrese uzročujoče odvajale, kakor to Humboldt trdi, kajti ko bi temu tako bilo, tedaj bi ravno v vulkaničnih krajih ne bilo največ potresov, a v krajih, kjer takih čuvarnic ni, bi morali potresi bolj pogostoma nastajati, kar se pa naše izkušnji protivi.

Tektonični potresi se najbolj dogadjajo in od prejšnjih po tem razlikujejo, da nimajo pravega mestnega središča, ker oni potresejo večji okraj, ne pa samo eno določeno mesto. Ti potresi imajo dalje več mest, ktera se bolj od drugih potresejo. Mesta z najhujšim potresom se nahajajo večkrat v ravnej črti, ali lahko tudi stvarjajo krivo črto. Sila, ki to vrsto potresov uzročuje, ni globoko v zemlji, kakor nas opazovanje uči, in ravno to vodi ono trditev, da so vsi potresi posledek ognjevitoga bukuenja, ad absurdum.

Čeravno še tudi dandanes potresi „magnum mysterium dei“ ostanejo, vendar so najnovejše preiskave zemlje s pomočjo prirodoslovnih znanostij gore omenjene trovrstne potrese določile. Smešno je tedaj eno od omenjenih teorij povzdigovati in po njej vse potrese razlagati.

Po Falbovej teoriji se razlagajo potresi prav lahko in posebno vse posameznosti potresov; tako nam na pr. ona razjasnjuje, zakaj je prvi ali za njim sledeči udar najjačji; ona nam dalje neprisiljeno razlaga, zakaj obično vsakemu jačjemu glavnemu udaru tudi več manjših sledi, ali iz tega se še ne sme izvajati, da je vsak potres ognjevitoga vira. Ako se tedaj želi najti uzrok kakemu potresu, morajo se tla in skladbe one zemeljske skorje, kjer se središče potresu nahaja, vsestrano preiskati, ker je nedvojbena istina, da tudi različne notranje moči spreminjajo lego različnih skladeb zemeljske skorje in tako potrese uzročujejo, kakor to Suess, Hochstetter, Hoernes, Credner, Bittner, Mallet, Dana, Runge in drugi trdé.

Kaj pa vemo o potresu zagrebškem, in v ktero vrsto so učenjaki uvrstili potres zagrebški od 9. listopada 1880?

Pred vsem moramo omeniti, da se v Zagrebu potresi mnogokrat nahajajo. V poročilu kr. velike realke zagrebške od leta 1879. se omenja, da je leta 1502. v Zagrebu silen potres porušil več hiš in zvonik sv. Marka. Leta 1564. se je dogodilo v celej Hrvatskej več potresov. Leta 1590. je bil velik potres v Zagrebu in njegovej okolici. Leta 1686. se je občutil

* Jahrbuch der k. k. geolog. Reichsanstalt XXI. 1. 2.

9. malega travna štirikrat potres in 12. rožencveta istega leta pa dvakrat. Leta 1756. se je občutilo več potresov. Prvi je bil 17. svečana, drugi silni potres pa se je dogodil po noči od 17. na 18. in sicer trikrat. Leta 1757. je bil 7. malega srpana tako jak potres, da so dimniki s streh popadali. Od leta 1827. pa do 1879. je bilo v Zagrebu 31 močnejših in slabših potresov, ki so se tudi po drugih krajih zdaj bolj močno zdaj pa slabše občutili. Mnoge potrese je tudi spremljeval podzemeljski ropot, a čul se je tudi ropot, potres pa ne občutil.

Na Hrvatskem nastajajo torej potresi, kakor se iz omenjenega vidi, mnogokrat, ali tako silen, kakor smo ga 9. novembra 1880 doživeli, ni bil nobeden. Tudi Zagreb sam, kjer so se mnogi in tudi jaki potresi že občutili, doživel še ni tako strašnega.

Ker je potres od 8. novembra 1880. najstrašnejše zadel glavno mesto Zagreb in njegovo okolico, zato se imenuje „zagrebški potres“. Ta potres vendar ni imel svojega izhodišča ali središča ravno pod samim Zagrebom, ali vendar se mora ono nahajati blizu mesta, in sicer zato, ker je 1. potres v mestu in njegovej najbližjaj okolici najstrašnejše pustošil; 2. prikazal se je potres v Zagrebu z navpičnim udarom in vrtilnim gibanjem, in 3. občutilo se je po tem glavnem potresu še mnogo manjših, tako da imamo celi red zagrebških potresov od 9. listopada 1880. dalje naprej.

Da je potres v Zagrebu silno pustošil, vidimo iz brzojavke zagrebškega načelnika na načelnika v Pragi, ki se tako-le glasi: Dve osebi ste umorjeni, nobeno poslopje ni nepoškodovano ostalo, šest cerkev in bogomolnic moralo se je zapreti, štiri sto družin je brez stanovanja, mnoge obitelji nimajo živeža. Stiska in nadloga je strašna!

To silno stisko so povikšavali vedno obnavljajoči se potresni udari, in tako ni čuda, da so prebivalci mesto Zagreb zapuščali. Nepopisljiv strah pa je zadál prebivalcem potres, ki se je po noči od 15. na 16. nov. petkrat silno obnovil, in tako se ne moremo čuditi, ako je tri četrtine stanovnikov svoje mesto zapustilo.

Najbolj je pustošil potres v gornjem mestu* in sicer so starodavna in jaka poslopja največ po potresu trpela, kakor stolna cerkev, samostan frančiškanski, cerkev sv. Marka, prestolnica škofovska, sveučilišče, poslopje general-kommande, velika tvornica duhana. Vsa ta poslopja so se deloma porušila, deloma tako poškodovala, da so se ali mogla podreti, ali pa še le bodo po dolgem popravljanji svoje prvobitno stanje zadobila.

Največja dika v Zagrebu je stara gotiška stolna cerkev, ki je bila leta 1217. blagoslovljena ob priložnosti, ko je ogerski kralj Andraš drugi na križarskej vojni Zagreb obiskal. Ker se je svod prestolnice na več mestih porušil, zato je stolna cerkev znotraj silno potrta. Tudi zvonik

* Zagreb se deli na gornje in dolnje mesto.

stolne cerkve je zelo poškodovan. Pri potresu majali so se zvoniki tako silno, da so zvonovi zvonili. Dne 11. novembra nihal se je frančiškouski zvonik tako, da je mali zvon trikrat udaril in razpoknja na njem po prvem potresu storjena se je silno razširila. Tudi zvoniki drugih cerkev so razpoknjeni od vrha do tal.

V gornjem mestu je potres posebno pustošil in ta žalostni dogodek je iz znanstvenega stališča osobito zanimiv, ker je po njem zagrebški potres podoben potresu v Belluni, ki se je leta 1873. dogodil. Gornji del Zagreba stoji namreč na trdih in kamenitih tleh, in notranje sile zemeljske so radi znamenitega upora na zemeljskej površini ravno tako strašno pustošile kakor v Belluni. Tla dolnjega mesta zagrebškega pa so naplavna in potopna, in tako so se vsled večje prožnosti po notranjih silah lažje previjala.

Tudi v okolici zagrebškeje je potres strašno pustošil, kajti gradove grofa Kulmera, Draškovića, Jellačića in Miksića poškodoval je potres tako silno, da so se večjidel mogli porušiti. Lepo gotiško cerkev remetsko preobrazil je potres v razvaline. Stara cerkev v Granešini in nova cerkev v Stenjevcu, kakor tudi šolsko poslopje in norišnica ste silno poškodovani. V cerkvi granešinskeje je župnik ravno sv. mašo bral, ko se je zvonik na cerkveni krov porušil in tako svod prodril; župnik je srečno pobegnil, a v cerkvi je bil na srečo samo en človek, in tega je zadela strašna smrt.

Da je bil potres v Resniku, ki je 9 kilometrov od Zagreba oddaljen, mnogo silnejši od onega v Zagrebu, potrjuje nam razven blatobljuvnik tudi to, da so drvene kolibice vsled potresa svojo lego po višavi spremenile. Kolibica namreč, ki je pred potresom višje stala, se je znižala, a ona, ki je pred potresom nižje stala, povišala. Hudo je potres dalje zadel sv. Ivana-Zeleno, Novimarov, Pitomačo, Klanjec in Lepoglavo. Posebno mnogo je trpel stari samostan Pavlinski v Lepoglavi.

Tudi Karlovec, Križevce, Koprivnica, varaždinske toplice, mesto Varaždin in Čakovec zadel je silno potres, ker v vseh teh mestih je hišno zidovje razpokalo, na mnogih hišah se dimniki porušili in krovji silno poškodovali. V Varaždinu je posebno jako svod župne cerkve razpokal in več ali manj notranje poprečne stene gimnasije in stene vseh drugih hiš.

Kakor iz omenjenega sledi, širil se je najmočnejši udar iz okolice mesta Karlovca prek Zagreba proti sv. Ivanu-Zeleni, Križevcem, Koprivnici, Varaždinu in Čakovcu, tako da ima tedaj jugo-zapaden in severo-iztočen mér.

Potresi, ktere tvorba gor uzočuje, so ali podolžni ali pa poprečni, kakor to Heim in Suess trdita, ako se namreč udar potresa širi ali s pogorjem podolžno ali pa poprečno. Zagrebški potres je po Suess-u poprečni potres, ker ima svoj uzrok v sestavi dinarskih Planin, in te Planine se upirajo v zagrebške gore. Mér zagrebškega potresa, t. j. Karlovec, Zagreb,

Čakovec, stoji dalje malo da ne navpično na mér dinarskih Planin, in tako je tedaj brez dvombe premestitev notranjih skladeb pogorja prouzročila ta silni potres.

Vsak potres zemlje je posledek enega udarca, ki uzročuje valovno gibanje zemlje. Na onih mestih, kjer se tako valovno gibanje pri potresu občuti, pa ni izhodišče ali središče potresu. Središče potresu se nahaja tam, kjer se udar edino navpično začuti, in iz tega središča se širijo valovi na vse kraje v krožnej podobi. Da se to središče zagrebškemu potresu določi, potrebno je, da se določijo črte, ki se „homoseiste“ ali „coseiste“¹ imenujejo. To so namreč črte, ki spajajo mesta, na katerih se je potres isti čas opazil. Središče teh črt je tudi izhodišče potresu. Da je središče v zagrebškeji okolici, sledi iz mnogih prikaznij v Zagrebu. Udari so se namreč navpično in vrtilno začutili.

Te vrste gibanja spoznamo na pokopališčnih spomenikih in na različnih podobah. Na spomenikih, ki so imeli več kamenov eden na drugem položenih, oddelili so se gornji kameni od dolnjih. Podobe iz sadre, ki so na omarah stale, skakale so gor in dol, in tako so se gibale tudi steklenice. Nagrobno kamenje se je zavrtelo za 10 do 25 stopinj od severa na zahod. Professor Hochstetter sicer trdi, da je to uzročil valovni udar, ki je južno-zapadnim mérom iz globočine prišel in se proti severoiztoku širil; ali verjetno je, da je prvo poročilo, na katerem je Hochstetter ta svoj sod osnoval, pomanjkljivo bilo.

Čeravno se še zdaj pravo središče zagrebškemu potresu ni določilo, ker so k temu gore imenovane črte potrebne, to je vendar verjetno, da je ono med Zagrebom in med Remetami, Granešino in Resnikom.

Kako je navpični udar tekmoval z vrtilnim gibanjem, da nam glavno mesto uniči, spoznamo iz tega, kar nam pripovedujejo ljudje, ki so bili o potresu blizu mesta in so po strašnem podzemeljskem ropotanju in lastnem kolebanji upozorjeni gledali mesto. Domobrauski vojščaki, večbajoč se blizu mesta, pokleknoli so vsled silnega utiska te prirodne prikazni, da k Bogu pomolijo. Strašno je bilo gledati, kako se je celo mesto kolebalo, hiše so se tresle, skakale od zemlje, ena k drugej nagibale, in stolpi so se previjali kakor trstika, za tem pa se je podignol strašen prah kakor ob času silnih vrtincev, in vsak je mislil, prelepemu mestu je konec in kraj.

Ta iz zagrebške okolice izhajajoči silni, navpični udar z vrtilnim gibanjem dogodil se je po zagrebškeji uri v Zagrebu ob 7. uri in 34. minuti (ali pred tem začutil se je v Zagrebu isti dan že ob 5. uri v jutro slab potres) in širil se je valovitim gibanjem. V Varaždinu so ga začutili

¹ Glej Seebach. Das mitteldeutsche Erdbeben von 6. März 1872, Leipzig H. Hässel 1873.

ob 7. uri in 43. minuti, in naznanjal se jim je silnim zračnim šumom in strašnim podzemeljskim ropotom. Viseče svetilnice so nihale jugo-zapadnim in severo-iztočnim mérom, in tako se je kolebalo tudi drevje, poslopja in erkveni stolpi.

Potres zagrebški dne 9. listopada pr. l. razširjeval se je v velike daljave, ker začutili so ga v Bosni, Dalmaciji, Istri, na Kranjskem, Koroškem, Štajerskem, v Avstriji in zapadni Ogerskej. Čeravno se je v različnih mestih različnim mérom občutil, kakor je to vsled gore omenjenega celó naravno, vendar se more severo-zapad in jugo-izhod vzeti za glavni mér zagrebškemu potresu. V jugo-zapadnem méru občutili so se potresni valovi prek Pulja, v zapadnem do Padove, Gorice in Celoveca, v severnem do Beča, v jugo-iztočnem do Sarajeva, in tako se je širil zagrebški potres v prostoru od 60 do 80 milj v premeru eliptične podobe, ktere velika os se mérom jugo-jugozapadnim in severo-iztočnim razteza.

Ako si mislimo s črtami spojena najskrajnejša mesta, na katerih se je zagrebški potres občutil, tedaj dobimo črte, ki jih je Seebach prve isoseiste imenoval. Druge isoseiste spajajo mesta, na katerih se je slišal podzemeljski ropot in zračni šum. Tretja isoseista obsega poškodovane kraje, in homoseiste ali coseiste pa spajajo mesta, na katerih se je potres o istem času opazil. S pomočjo teh črt moglo bi se določiti središče in globočina zagrebškemu potresu, a meni je manjkalo doslej potrebnih poročil za to delo.

(Konec pride.)

Spektralna analiza kot pripomoček v astronomiji.

(Konec.)

Samosijajnice (zvezde nepremičnice) in druge prikazni izven našega osolnčja kažejo mnogovrstne spektre. Kar vemo o fizičnej ali kemičnej sestavi samosijajnic, meglenic itd., zvedeli smo tudi le po spektralnej analizi. Za zvezdno-spektroskopično raziskavanje sta si pa dva moža posebne zasluge pridobila in sicer Huggins in Secchi. Prvi je zlasti posamezne črte v zvezdnih spektrih določil, a drugi je znamenit po mnogostranskih preiskavanjih, po katerih je bilo mogoče spektre v znamenite vrste ali „tipe“ urediti. Tukaj hočemo le najvažnejše rezultate teh preiskavanj navesti.

Secchi razločuje štiri poglobitne vrste. V prvo vrsto šteje one zvezde samosijajnice, ki v spektru le malo poglobitnih temnih črt kažejo, kakor črte C, D in F. Tedaj bi se, kakor Plücker razlaga, v atmosferi teh zvezd nahajal zeló redek vodorod. Zraven teh črt se pa še vidi veliko in po vsem spektru enako razdeljenih, pa jako tenkih črt. Ker ni v nobenem delu spektra več črt skupaj nakupičenih, vidimo vse barve enako svetle; tedaj

se vidijo te zvezde tudi v belej svetlobi in zato se tudi tej vrsti prištevajo vse „bele zvezde“, kakor na pr. Sirius, Vega, Regulus, Spica itd. Druga vrsta se od prve po tem razločuje, da je v njenem spektru že več temnih črt, pa vendar še najmanj v rumenem delu. Zatorej so zvezde, ki v to vrsto spadajo, bolj rumenkaste, in v njihovej atmosferi se nahaja natrium, magnezium in železo. V to vrsto štejemo tudi naše solnce in rumenkaste zvezde, kakor Prokyon, Kapella, Atair i. v. dr. Spektri tretje in četrte vrste se pa od navedenih celó razlikujejo, kajti pri teh vidimo namesto temnih črt široke temne proge blizu tako-le, kakor da bi videli v spektru temne povprek stoječe valjaste stebre od ene strani sem osvetljene. Razloček med tretjo in četrto vrsto pa je ta, da se vidi pri tretjej vrsti, kakor da bi bili stebri od rudeče, pri četrtej vrsti pa, kakor da bi bili od vijolaste strani sem osvetljeni, tedaj takó, kakor da bi pri enej vrsti proti vijolastej, pri drugej pa proti rudečej strani senco delali. Te široke temne proge se nahajajo v spektrih nekterih zemeljskih tvarin, kakor na pr. v solitrrodu in v nekterih ogljerodnih spojinah. Secchi tudi misli, da se v teh zvezdah večjidel ogljerodne spojine nahajajo, in to še s tem dokazuje, da je našel spektrum neke zvezde v sosvezdji „lovskih psov“ čisto enak bencinovemu spektru, ako bi v tem svetle dele v temne in te v svetle spremenili. To zvezdo bi tedaj žareča bencinova atmosfera obdajala. Dalje pa še Secchi iz tega sklepa, da so zvezde zadnjih dveh vrst menda manj razbeljene kakor zvezde prvih dveh, in sicer zato, ker se pri njih spojine nahajajo, ktere bi ne bile mogoče, ko bi se na teh zvezdah tako visoka temperatura nahajala, kakor na pr. na solnci, kjer le črte samih elementov vidimo; elementi se pa le takrat združijo v spojine, če je temperatura nekaj nižja, kajti previsoka temperatura razdere vse spojine v posamezne elemente. Zato pa ker so te zvezde nekaj nižje temperature, svetijo tudi v manj bliščečej svetlobi. V tretjo vrsto štejemo zvezde, ktere so bolj rudečkaste barve, n. pr. Aldebaran, Arktur, Betegejce i. v. dr.; v četrto vrsto pa one, ki so čisto rudeče barve, kterim Antara in veliko malih zvezdic, na pr. γ v Perseji, pa večjidel vse spremenljive zvezde prištevamo. Vogel predlaga, da se naj zvezde v tri tipe razdelé, po kterih bi se razvitek zvezd ravno tako tolmačil, kakor sta Kant in Laplace povstanek svetá (kosmogonijo) za naše osolnčje uredila. Bele zvezde bi bile tedaj najbolj razbeljene, in če se pri teh atmosfera po izžarjevanji v vesolnem prostoru vedno bolj ohlaja, postale bi rumene — rudeče zvezde; po daljšem ohlajanji pa bi te zvezde otemnele in za nas izginole, mi bi jih torej ne videli več.

Nahaja se še pa tudi nekaj zvezd, ki se ne morejo nobenej prej navedenih Secchijevih vrst prištevati. Spektri teh zvezd kažejo namesto temnih svetle črte, posebno one, ki nam jih žareči vodorod kaže. Iz tega zamoremo sklepati, da obstojé take zvezde iz razbeljenega jedra, kterega

svetloba mora skozi žareči vodorod še višje temperature, kakor jo ima jedro. Take spektre so kazale „začasne“ (temporarne) zvezde leta 1866. in 76., vodorodne črte so se videle svetle. To pa kaže, da so nastali v atmosferi teh zvezd strašni požari, se vé da že pred veliko leti prej nego smo mi to prikazen opazovali; in dalje bi nam to kazalo, kako začasne zvezde nastajajo.

Vsled navedenih spektroskopičnih izkustev nam je mogoče prikazni zvezd sploh spoznavati. Kako nastajajo barve? Spektroskop nam kaže vse barve zvezdne svetlobe, iz tega se pa lahko sklepa na skupno barvo. Jedra najbrž vseh zvezd so razbeljene tvarine, én del te svetlobe pa posrka atmosfera žareče jedro obdajajoča, in tako nastanejo v nepretrganem spektru temne (Fraunhoferjeve) črte; ako pa v enem delu spektra toliko črt nastane, da ta del ugasnejo, potem se mora tudi vkupna barva spremeniti. Na pr. ko bi v zelenem delu spektra toliko črt nastalo, da bi to barvo ugasnole, morala bi se zvezda v rudečej barvi videti, kajti če v belej svetlobi zeleno ugasneš, ostane še tej komplementarna barva, to je rudeča.

Znano je dalje, da se barve zvezd tudi spreminjajo; to se posebno pri „dvojnih“ zvezdah zgodi, pri drugih pa le redkokdaj. (Spreminjanje, o katerem tú govorimo, ne sme se zamenjati z onim, katero se nam le dozdeva in ga zemeljsko ozračje prouzročuje.) Tako je na pr. znano, da je bil Sirius, ki je sedaj bele barve, za Ptolemeja rudeč. Le malokdaj spreminjajo se barve perijodičnih zvezd t. j. onih, ki se v svojej svetlobi spreminjajo. Spreminjanje barve bi pa kazalo na bistveno spreminjanje cele zvezde. V najnovjšem času se je še le perijodično spreminjanje barv pri nekterih zvezdah osobito pri dvozvezdah dokazalo; tako na pr. da se barva zvezde α v „velikem medvedu“ 35 dnij tako spreminja, da sveti najprej rumeno, sčasoma rudeče in potem zopet rumeno. Ktere in kake spremembe pa to prouzročujejo, to se še ni določilo.

K perijodičnim zvezdam prištevamo vse tiste zvezde, katerih svetloba se spreminja, in sicer perijodično, a to se ne zgodi pri vseh zvezdah enako. Znana je zvezda „Mira“ v sozvezdji somov, katero astronomi že od leta 1596. kot spremenljivo opazujejo in jo ravno zavoljo njene čudne lastnosti „čudno“ imenujejo. Ta zvezda se spreminja blizu 331 dnij. Najprej se sveti kot zvezda „druge velikosti“; potem se njena svetloba vedno bolj zmanjšuje, tako da se vidi le še z najboljšim daljnovidom; nato pa postaja svetloba zopet večja — in čez 331 dnij se že zvezda v svojej prvi svetlobi blišči. Druge take zvezde se spreminjajo v kračjem, druge zopet v daljšem času. Na pr. Algol v Perseji sveti se 2 dni in 13 ur v drugej velikosti, v 2 urah in 30 minutah pa tako pojenja, da se sveti v četrtej velikosti 8 minut in potem dobi v 3 urah in 30 minutah zopet svetlobo druge velikosti. Spreminjanje zvezde η v barki Argo

pa obsega blizu 70 let. Do našega stoletja je bilo le malo takih zvezd znanih, a zdaj jih že čez 120 poznamo. Leta 1874. so astronomi od 73 takih zvezd celo perijodično spreminjanje določili in popisali.

Proti koncu lauskega leta je ruski astronom Ceraski v Moskvi našel zadnjo novo perijodično zvezdo, ki se pa zamore le po daljnovidih opazovati, kjer se le v 7. do 9. velikosti sveti.

Kako si imamo te prikazni razlagati? Najverjetnejše je, da to svetlobno spreminjanje prouzročujejo kemični processi, kakoršni se tudi na našem solnci godé. Ako na solnci, kakor se je že omenilo, vsled premikanja atmosfere in to vsekako vsled kemičnih processov včasih celó mnogobrojne pege nastanejo, sveti se menda solnce manj intenzivno, kakor kedar peg nima; in čeravno imajo pri opazovanji solncea najbolj izkušeni astronomi vsak svojo mnenje o uzrokih solnčnih peg, določeno je vendar, da se pege perijodično v blizu 11 letih v velikem številu prikažejo. Zatorej se mora tudi naše solnce k perijodičnim zvezdam prištevati.

Še bolj čudne so „začasne“ ali „nove“ zvezde, ktere se kar na enkrat prikažejo, pa v kratkem zopet ugasnejo. Kako si moramo prikazen teh zvezd tolmačiti, omenilo se je že prej; tukaj le nekaj o prikazni sploh pristavimo. Največje strmenje je vzbudila nova zvezda, ki se je leta 1572. v sozvezdji Kasiopeje prikazala. Tycho de Brahe jo je 17 mesecev opazoval. Zvezda, ki se je tudi po dnevu videla, spreminjala je večkrat svojo barvo, potem pa izginola. Še bolj čudna je bila zvezda, ki se je 1604 v „Kačenosci“ prikazala in jo nam Kepler popisuje. Videla se je kot najsvetlejša zvezda na celem nebu, v enem letu pa izginola. V novejšem času so astronomi take zvezde bolj pazljivo in z boljšimi pripomočki opazovali, kar se je že pri novih zvezdah 1848, 66, in 76 zgodilo; te zvezde so sicer za navadno oko tudi izginole, a z velikimi teleskopi jih le še zamoremo opazovati. Iz tega se sklepa, da so vse te začasne zvezde le spremenljive zvezde; vsled kemičnih dogodjajev postanejo na njih silni požari in po njih nam te zvezde začasno bolj zasvetijo.

Ako v jasnej noči na nebu „rimsko cesto“ z dobrim daljnovidom opazujemo, prikaže se nam nebrojno število majhnih zvezdic namesto one nekake svetle megle, ktero z navadnim očesom vidimo. In takih zvezd kakor so v rimski cesti, nam je mogoče še drugod na nebu opazovati. Vse te zvezde se vidijo, ako so nakupičene, s prostim očesom in še tudi z navadnim daljnovidom kot svetle megle, zatorej jih astronomi tudi „meglenice“ imenujejo. Ko pa je bilo mogoče z velikimi daljnovidi take meglenice v zvezde razdeliti, kakor se je Herschel-u pri mnogih posrečilo, mislili so astronomi, da se zamorejo vse meglenice v zvezdne kupe razrediti. A kakor je že Herschel trdil, nahajajo se zraven takih zvezdnih kupov tudi „zvezdne megle“ ali meglenice, ki so nerazločljive, in to nam

tudi spektralna analiza potrjuje. Ker pa je svetloba teh sicer velikih teles premalo intenzivna, je spektroskopično opazovanje tudi zelo težko.

Spektri zvezdnih kupov so enaki onim navadnih zvezd samosijajnic, a spektri meglenic ali planetaričnih megel obstojé, kakor je Huggins najprvi opazoval, iz svetlih prog, izmed katerih vsaj eno, ako ne več, vodorod prouzuóuje. Vogel je na pr. v spektru meglenice Orionove tri érte opazoval in določil, da je ena vodorodna, a Huggins meni, da je onih dveh ena solitrordna, druga pa najbrž železna, akoravno se z nobeno érto znanih tvarin ne zлага. Iz tega se vidi, da obstojé ta telesa iz žareóih plinov, najbrž iz vodoroda in solitrorda. Ta sestava meglenic bi nam tedaj kazala, kako je mogoóe, da imajo ta telesa take neizmerne daljave, glej meglenico v Herkuleji, in da so v soglasji z Laplacejevo teorijo še le v poóetji nove solnéne sisteme.

Nekako posebno imenitnost si je spektralna analiza v astronomiji s tem pridobila, da sta Secchi in Huggins najprva začela z njeno pomoójo premikanje samosijajnic dokazovati in preraóunovati. Znano je, da so že v 17. stoletji začeli nekteri astronomi, kakor Halley, trditi, da se tudi zvezde stalnice premikajo, ali dolgo éasa ni bilo mogoóe gotovih dokazov navesti. Bessel-u se je posreóilo najprej premikanje dvozvezdic v ta namen porabiti, in dokazalo se je, da se naše celo osolnéje premikuje. Po astronomiénem opazovanju dvozvezdic pa je le mogoóe ono premikanje samosijajnic dokazati, ktero se godi od nas na desno in levo, nikoli pa onega, ktero se godi proti nam in od nas, oziroma našega osolnéja; zadnje se le dá s pomoójo spektroskopiónih opazovanj dokazati.

Kako je to mogoóe? Znano je, da nastane svetloba, ako zadenejo nihljeji eterjevih valov naše okó, in da je barva svetlobe odvisna od hitrosti nihanja v doloóenem éasu. Doppler je dokazal, da se hitrost nihanja poviša ali poniša, ako se nihalna tvarina oóesu približuje ali oddaljuje (ravno tako, kakor se glas poviša, ako se doneóa tvarina uóesu približuje, kar je Talbot eksperimentalno dokazal); kajti s približevanjem tvarine se pomnožuje brzina širjenja in po tej tudi lomljivost posameznih svetlobnih trakov. Tedaj se morajo tudi svetlobni trakovi, ki dohajajo od tvarin nihanje prouzuóujoóih in premikajoóih se, drugaóe lomiti, kakor oni, ki od mirno stojeóih prihajajo. Ako se tedaj samosijajnica približuje, lomila se bode svetloba bolj in manj, ée se oddaljuje, kakor pa ée zvezda mirno stoji. Opazovalo se je dalje, da érta F v solnénem spektru blizu solnénih peg ni ravna, ampak sloka, in da se véasih proti rudeóemu, drugikrat pa proti vijolastemu koncu pripogne. To érto prouzuóuje, kakor znano, vodorod; ako se ta od solnea proó proti zemlji premika, lomi se ta barva bolj, in tedaj se érta upogne proti vijolastemu koncu; ako se pa v spektru opazuje, da se érta proti rudeóemu koncu skrivi, mora se sklepati, da se žareóí vodorod proti solneu, tedaj od zemlje proó premika.

Iz velikosti te upognenosti zamore se na hitrost premikanja sklepati, in izračunilo se je, da doseže hitrost premikanja vodoroda skoro več kakor 6 milj. To opazovanje je zato lahko, ker solnce za naše stališče mirno stoji, a njegova atmosfera se premika. Drugače pa je pri samosijajnicah, ki se z atmosfero vred premičejo; tú se morajo vse črte upognoti. Da je opazovanje mogoče, iznašel je Zöllner posebni spektroskop (Reversions-spektroskop); Huggins (in za njim Vogel) pa je po drugej poti opazoval in pri nekterih zvezdah izračunil, ali se proti našemu osolnčju ali od njega in kako hitro da se premičejo. Znamenito je, kakor Proktor opazuje, da se zvezda α velikega medveda proti, druge (δ) zvezde tega sozvezdja pa skupno od osolnčja premičejo, in da nam to ne le spektroskopično, ampak tudi astronomično opazovanje kaže. Ravno tako se nasprotno premičeta Kastor s hitrostjo 5 milj od osolnčja, Pollux pa s hitrostjo 9·8 milj proti njemu. Zvezdi Orionovi α in β se premičeta po Hugginsu s hitrostjo 4·4 in 3 milj od osolnčja, Vogel pa je našel, da se meglenica Orionova s hitrostjo 3·6 milj proti osolnčju premiče. Za Vego najde Huggins 10 milj, Vogel pa 11·24 milj proti osolnčju itd. Tudi pri solnčnem spektru se je opazovalo, da se črte nekoliko premaknejo, in sicer vselej nasprotno, ako se leva in desna stran solnca opazuje, to pa zató, ker se solnce okoli svoje osi suče, kar se je že po drugej poti dokazalo.

Iz navedenih rezultatov razvidimo, da nam zamore spektralna analiza na mnoga vprašanja in na marsiktera edino le ona odgovoriti. Ne moremo sklenoti teh vrstic, da bi še enkrat ne opozorili na tó, da nam spektralna analiza še dozdej ni mogla veliko vprašanj rešiti, in sicer zató ne, ker sama dosta temeljitosti in natančnosti zahteva; prenašli sklepi, naslanjajoči se na sedanje stanje spektralne analize spravili bi nas pa lahko na krivo pot. Vsako leto iznajde se kaj novega in nas iznenadi, in lahko torej vse podere, kar se je prej za trdno dokazalo. Še pred nekimi leti se je mislilo, da ima vsaka tvarina svoj nespremenljiv spektrum, ali to ni res; novejša izkustva kažejo, da je to odvisno od temperature in od tlaka na tvarino delujočega. Te razmere nam kaže posebno vodorod. Navadni spektrum obstoji iz treh svetlih prog. Ako se pa tlak in temperatura povišata, nastane več prog, in čim večji ko je tlak, tem več nastaja prog, in postane jih lahko toliko, da se spektrum ne razločuje od nepretrganega; tedaj bi plini pri visokem tlaku in temperaturi imeli z žarečo tvarino enak spektrum, in razvidi se lahko, kako je Faye-u mogoče bilo svojo teorijo o bistvu solnca zagovarjati. Tudi ne smemo prehitro sklepati, ako v spektru kakih nebesnih prikaznij novo črto opazujemo; pa tudi spektri takih prikaznij, ki imajo malo svetlobe, nas lahko zmotijo.

Vinko Borštner.

Stolica slovenskega jezika na graškem liceji.*

Spisal J. Macun.

Uvod.

Iz povestnice znamo, da je cesar Jožef vpeljujoč centralistično upravo po vsej Avstriji vpeljal tudi nemški jezik kakor državno sredstvo uprave, in to nam danes tolikokrat bobni na ušesa, da bi tega ne omenjal, ako bi ti bobni zraven bobnali čisto in celo resnico, t. j. da on tega ni storil iz ljubezni do nemščine, nego ker so takrat vsi avstrijski narodi in osobito tudi slovanskega plemena gledé omike bili preveč na tleh, ter so se nemški stanovalci avstrijski mogli še najpoprej čez-nje povzdigovati s pomočjo z vnanje nemške omike; kajti takrat med avstrijskimi narodi v zapadni polovici ni bilo velikega razločka in ga tudi sedaj ni, samo da je na povzdigo meščanov skoro celega sedanjega stoletja do nedavnega časa malo ne vsa umetnost vlade mislila.

S tega stališča so velike važnosti razlogi, na kojih se je osnovala stolica slovenskega jezika v Gradci. Njeno ustanovitev, obstanek in delovanje hočemo na kratko razvijati.

Kteri notranji, rekel bi historično-filozofični razlogi so doprinašali k tej ustanovitvi, to se ne bo več dalo do kraja razviti. Koliko se pri tem v najdaljšem pomenu ima v zaslugo pripisovati milim Herderjevim idejam o veljavi vsakega tudi najmanjšega naroda in narodnih njegovih pesnij, tega ne vém, ali moralo je vendar prihajati tudi od te strani uplivanje, ker je pozneje od leta 1834. naprej dr. Ljudevit Gaj s citati iz dotičnih Herderjevih del brez vsega pitanja najgloblje deloval; kajti jaz še dobro pomnim, kako se takih citatov v ilirskej Danici leta 1835. naprej nikdar nisem mogel nasititi ter sem se jih velikokrat celó na pamet naučil. Jasnejše pak se dadó dokazati z vnanji razlogi, t. j. razlogi crkveni in državni.

Gledé crkvenih znamo, da je od le 810. pa do leta 1788. Drava bila meja med patriarštvom oglejskim in solnograškim. Po takem je mnogo ter mnogo duhovnikov prihajalo med štajerske Slovence iz Kranjskega in še celó iz Laškega. Nasledki tega ostali so še dolgo čez leto 1788., dokler niso duhovniki izumrli, ki so bili poprej v te kraje došli. — Od leta 1788. pak štajerski Slovenci tudi niso imeli izobraževališča višjega razven mariborske gimnasije, ki se je začela v zadnjih letih cesarice M. Terezije. In ko so Francozi zavzeli kranjsko deželo, zdelo se je vladi in vladikam nevarno, da bi od ondod mladenčce za prihodnje dušne pastirje prijemali.

Kar se tiče državnopolitičnih razlogov, moramo najpoprej omeniti ljudoljubno ustanovo „kresijskih“ uradov, kojim je bilo nemško ime

* Gradivo našel sem v arhivu štaj. namestnije, zatem v arhivu deželne hiše in l. državne gimnasije v Gradci.

Kreisämter. Ti uradi so imeli nalogo, da stojé kmetom pri roki zoper grajske veleposestnike in njihove činovnike. Po tej nalogi bili bi morali z narodom vedno v ozkem porazumljenji ostati, ali težko da je borni slovenski narod med vsemi dotičnimi za takrat dobro plačanimi činovniki na slovenskem Štajerji štel do leta 1840. le enega svojih sinov. Kdor je hotel v javnej političnej službi ali pak kot političen zdravnik napredovati, moral je nekoliko let služiti pri kresijah, ter je služba sama v malem Štajerji zahtevala znanje slovenskega jezika. Ravno tako bili bi morali grajski činovniki dobro razumeti kmetov jezik, a ravno zaradi tega so imeli veliko prednost Čehi, ki so se z narodom lahko porazumeli, in nekaj pozneje Slovenci iz Kranjskega. Nemci so bili v onih okolišnih, ko še ni bilo nikakšne boljše slovnice, prisiljeni učiti se slovenščine od kuharice in dekle, od koder je klasično njihovo jezično znanje dobivalo jako smešno obliko. V Mariboru kakor morebiti tudi v Celji so za rana gimnasijalci slovenskega naroda podučevali nemško gospodo; tako na pr. znamo o Matijašiči, da je podučeval nekega poverjenika ali kommissarja; jaz sam sem podučeval dva taka gospoda v slovenskem jeziku, in mnogo mojih vrstnikov lahko enakih rečij o sebi pové.

Prva doba stolice.

Omenjena razloga vidimo tudi v najstarejših dotičnih spisih. Iz njih se namreč povzame, da je Josip vitez de Varena bivši predstojnik finančne prokuratorure leta 1810. tadanjega gubernijalnega svetovalca in naučnega referenta Jüstela opozoril na veliko potrebo stolice za slovenski jezik.¹

Jüstel menda sam Čeh po jeziku lotil se je takoj te ideje, ter je 4. julija 1810 pisal štajerskim stanovom med ostalim sledeče v točnem prevodu: „Za dve petini stanovanstva štajerskega je slovenski jezik materinščina. Duhovni pastir pri Slovencih službujoči mora, tam službujoči gospodarstveni in politični činovnik imel bi njihov jezik dobro znati. Znanje tega jezika je važno zavoljo njegove sorodnosti z ostalimi slovanskimi narečji, posebno iz tega razloga, ker le-tá jezik govori velik del narodov avstrijskemu žezlu podvrženih. In vendar je razvitek tega jezika zeló in z njim tudi razvitek štajerskih Slovencev („Wenden“)

¹ Josip Al. Jüstel, narodivši se l. 1765. v Litomičici bil je od leta 1791. professor na graškem bogoslovju, zatem ravnatelj filozofičnih nauk, od l. 1803. gubern. svetovalec v Gradci; l. 1815. postal je dvorni svetovalec v Beči ter stopil kot mož velike važnosti za upravo avstrijsko še le leta 1848., ko so ukinoli državno svetovalstvo, v stanje mirú. Dr. C. Wurzbach, Biogr. Lexikon. X. stran 307-9. — O Varenu Josipu pak sem zvedel iz ust 80letne njegove hčere Babette, živeče tu v Gradci pri angleških gospodičinah, da se je narodil l. 1769. v Mariboru, bil od l. 1804. do 1838. predstojnik prokuratorure in ob enem od l. 1819. do 1836. ravnatelj pravoslovja v Gradci ter l. 1843. umrl. Bivši sin vojniške rodbine smatral se je kot Mariborčan vendar za Slovenca in njegove hčere so se morale učiti slovenski, kateri jezik še Babetta zdaj govori.

večidel zanemarjen. Ustanovitev javne stolice tega jezika pomogla bi v kratkem mogočno temu pomanjkanju. G. G. stanovi („brez velike koristi za deželo“ stoji v konceptu, a je po nekem prečrtano) do sedaj že vzdržujejo učitelja italijanskega in francoskega jezika ter bodo menda tem več radi stroške za to stolico doprinali, zakaj ti neposredno merijo na blagostanje dežele, ktera je do sedaj činovnike za one kraje potrebne pogostoma morala jemati iz Kranjskega, kjer se je vendar več delovalo o razvoji tega jezika, od koder se pak po spremenjenih državnih okoliščinah¹ ne bodo radi jemali činovniki. G. G. stanovi naj tedaj izvolijo o ustanovi in namenjeni doprinesnej zalogi za to stolico priobčiti svoje misli“.

Stanovski odbor, ki je bil po priliki to, kar je danes deželni odbor, predloži, da se ustanovi stolica slovenskega jezika, učitelj naj bi užival 1000 gld. plače, in dežela bi plačevala tega tretji del: „Ustanova take stolice za štajersko zemljo, v kateri najrodovitnejša polja posedujejo štajerski Slovenci, bila je že davno velika, a sedaj ko se je Ilirija (Primorje, Kranjsko itd.) izgubila, še veliko večja potreba... Tudi naj se tukaj izreče želja, da bi se pri tej ustanovi posebno gledalo na to, da se mladenči temeljito in za prihodnje svoje znanje dovoljno tega jezika naučé, čemu gotovo treba večletnega nauka in mnogo praktičnega vežbanja v govorici“.

Deželni zbor je sklenol 30. novembra 1810., da naj se ustanovi plača s 500 gld., koje polovico bi stanovi doprinali; za učitelje angleškega, francoskega in italijanskega jezika bila je plača manjša (300 gld.), ker so si lahko še kaj zraven zaslužili.

Jüstel poroča o tem 15. dec. istega leta dvornemu poverjenstvu za nauke (Studienhofcommission) v istem smislu kakor je sklenol deželni zbor, sukajoč menda plašč nekaj po vetru; kajti kakor stoji prvi razlog naveden, naj se stolica nikakor ne napravi zategadel, da bi se postopalo zoper razširjevanje nemškega jezika, nego ravno za to, da se ta čim dalje razširja.² Kot drugi razlog se navaja potrebnost tega jezika pri činovnikih, kateri ne delujejo brez škode, ako tega jezika dobro ne znajo.³ Tretji razlog

¹ To se tiče francoske vlade na Kranjskem.

² „... nicht weil dadurch beabsichtigt wird, den Gebrauch der wendischen Sprache zu verallgemeinern, oder weil es auch nur für indifferent angesehen werden könnte, den Gebrauch dieser Sprache in seiner Allgemeinheit zu perpetuieren und so der wünschenswerten Ausbreitung der deutschen Sprache Schranken zu setzen, sondern weil gerade die Einführung dieser Lehrkanzel ein Mittel wird, die Verbreitung der deutschen Sprache zu befördern. Denn wer den Wenden deutsch lehren will, muss seine Sprache verstehen, muss Ideen mit denselben zuerst in dieser seiner Sprache wechseln können. Die Lehrer an den Trivialschulen im Windischen müssen beide Sprachen (gründlich) verstehen“. Kmet nima drugače pravega zaupanja do šole.

³ „Auch die obrigkeitlichen Beamten, welche es unmittelbar mit den Unterthanen zu thun haben, Kreis-, Werbbezirks- und herrschaftliche Beamten können oft

je to, da bi se činovnik, naučivši se dobro slovenščine, veliko boljše mogel porabiti po vseh slovenskih deželah od onega, ki le zna nemški govoriti. Ker so posestva v Mullstadtu za naučno zalogo do cela izgubljena, naj bi ves znesek te stalne plače (ne remuneracije) donašali stanovi; ako bi pa to mogoče ne bilo, naj bi vendar tudi naučna zaloga pripomagala. — V ostalem pa gubernija priporoča, naj bi se zavoljo istih razlogov tudi v Celovci in Mariboru kakšna oseba postavila za enako učenje slovenščine (v Celji tega ni treba, ker tam skoro vsi učenci slovenski govoré), vendar le za remuneracijo, ker se tukaj človek lažje vežba v živem razgovoru. — Deželni odbor izreče 23. marca 1811, da ne more 500 gld. doprinašati, in tako je došel nalog, da ima gubernija neke zvedence pitati za svoje mnenje o tej stolici, da se s temi podkrepljen stavi predlog Njeg. Veličanstvu.

Prvi poprašani zvedenec graški je bil ravnatelj gimnasijalni Rainer, ki pravi, da se imajo Slovenci zares bolj izobraževati; zato je želeli, da se v Gradiu napravi stolica slovenskega jezika; vendar bi bilo boljše, da bi se napravila v pravoslovji. Nabolj pak bi se skrbelo za to, ako bi se gimnasijam v Celji in Mariboru dodali filozofični nauki. — Skoro isto je nasvetoval ravnatelj bogoslovja Simon de Pretis. — Ravnatelj pravoslovja baron Sp..... se pa temu ostro upira rekoč, „da bi se naj namesto za slovenski jezik, ki ni nikakor razvit, skrbelo za to, da se znanje nemškega jezika sredstvom narodnih šol širi po slovenskih razdelih dežele.“ — Vladikovinski šolski nadzornik Hasenhutl ni za to stolico, temveč je za to, da se na mariborskej in celjskej gimnasiji kakemu professorju znajočemu slovenski naloži, da prideljene mu učence tako vežba v slovenščini, kakor se to v nemškem jeziku godi. Tudi na učiteljskih naj bi se oziralo na slovenščino. — Gmeiner ravnatelj filozofičnih nauk ogiblje se glavnega pitanja ter priporoča ustanovo filozofičnih nauk v Mariboru.

Meseca aprila 1811 predloži Jüstel poročilo Njeg. Veličanstvu, da se napravi stolica s plačo 250 gld., katero doprinašajo stanovi, in sicer tako: a) da nikdo ni prisiljen, b) za poskus na tri leta, ali se bo nahajalo dosta učencev, kajti kresijski fiziki, pravoslovci, gospodarstveni in drugi činovniki kakor tudi auditorji krvavo slovenskega jezika potrebujejo, in

ihrem Amte gar nicht entsprechen, wenn sie für das Bedürfniss des Augenblickes keinen Dollmetsch erhalten können; immer sehen sie nur durch die Farbe, welche der Vortrag dieses Dollmetschen den Aussagen der Unterthanen gibt und so sehen sie oft unrichtig, auch sie reden zu den Unterthanen durch das Organ dieses Dollmetschen, und dieses Organ ist nicht selten ein untreu communicirendes Medium; nie gewinnen sie bei Unterthanen das Vertrauen und die Zuneigung, womit er ihnen leichter entgegen kommen könnte, wenn die Gemeinschaft der Sprache eine unmittelbare Verbindung mehr zwischen ihnen beiden knüpfte“.

ta jezik je gotovo toliko in še bolj koristen kakor francoski in italijanski jezik, za ktera stanovi posebne učitelje plačujejo; in tudi učitelji na slovenskih šolah delajo brez slovniškega jezičnega znanja težje in manj uspešno, kajti „glavne šole v Mariboru in Celji nimajo deloma za tega voljo zaželenega napredka ter posebno zaradi tega znanja nemškega jezika ne širijo dosta uspešno, ker so se le našle osebe znajoče samo nemški, da se tam za učitelje postavijo“. Gledé filozofičnih nauk v slovenskem delu štajerskem in gledé učenja slovenščine na teh zavodih je že posebej poročal.

V tem smislu je tudi cesar meseca julija istega leta odločil.

Po stanovih meseca avgusta l. 1811. razpisanega natečaja udeležili so se trije kompetenti: Ivan Šmigoc, pravnik drugega tečaja; Ivan Nep. Primic, skriptor na licejalnej knjižnici in Franjo Cvetko, bogoslovec drugega tečaja s pogojem, da sme zraven bogoslovje dovršiti. Deželni odbor je odbivši Cvetkov pogoj na prvem mestu predložil Šmigoca zaradi tega, ker mu je bila od mladih nog štajerska slovenščina („windische Sprache“) kot materinščina znana, ker je v slovenščini že privatno podučeval in ker je slovnico slov. jezika zložil, ktero je bečka cenzura že bila odobrila, Primicu pa kot rojenemu Kranjcu ne morejo biti razna razrečja štajerske slovenščine tako znana. — Menda je bila gubernija izpitne izdelke poslala v Beč in tukaj gotovo tudi Kopitarju, kajti v početku leta 1812. piše gubernija, da je Primic daleč prekosil Šmigoca; — in tako je stolico po višjej zaslugi dobil Primic dne 19. febr. 1812.

Stanovi so potem ne vé se kako in kdaj Primicu 300 gld. odmerili za plačo, za ktero je začeni zadnjega aprila vsak teden tri ure na filozofičnem razdelu učil.

Koliko je imel učencev, in kateri so bili in kako so napredovali, o tem ni znano nič gotovega razven da piše referent l. 1819., da je s početka bilo mnogo poslušalcev, pozneje pa le kakih pet. Meseca oktobra leta 1813. je J. Primic težko na možganih zbolel in začelo se mu je mešati; 13. oktobra je dobil protomedik nalog, da poroča o njegovej pameti; meseca aprila 1815. so namestili stalno drugega skriptorja, a stolica slovenskega jezika ostala je izpraznjena. Primic je umrl l. 1818.

(Konec pride.)

Zgodovinske črtice o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

VI.

Ortolff von Windischgrecz 1270.

Slišali smo že, da so štajerski plemiči rovali zoper kralja Otokarja in skrivoma puntarili. Njegovi nasprotniki pa so bili zlasti Lichtensteinci, Pfannberžanje, Offenbergi, vitezi vildonski in tudi Seyfrid marenberški. Friderik ptujski jih je bil pri kralji zatožil; oni so sicer hoteli dvobojem svojo nedolžnost spričati, a kralj ni v to privolil. Dasiravno jih je ostro kaznoval ter dal nekterim gradove podreti, odpustil jim je vendar tudi blagodušno in njim lepe službe podelil.

Tudi Seyfrid marenberški je s kraljem v prijazne razmere stopil, zakaj mi ga nahajamo v družbi Otokarjevej in v enej listini za pričó podpisanega, in sicer 6. grudna leta 1270. v Belaku. V tem pismu je kralj Otokar samostanu vitrinjskemu potrdil štiri privilegije in prosto „mavto“ v Mautenbergu¹ za vse zrnje in vino, katero samostan iz svojih posestev pri Mariboru dovaža. Zraven prič: Henrika in Friderika ortenburškega, Friderika ptujskega, Ulrika lichtensteinskega, Henrika in Bernharda pfannberškega stoji tudi ime: Seyfridus de Marenberg (glej Marian Fidler, *Austria sacra*, Tom. VII. pag. 369). Vendar pa Seyfridova prijaznost ni bila odkritosrčna, sam štajerski zgodovinopisec Aquilin Julius Caesar dá veljati, da je Seyfrid marenberški stal na strani Gertrude badenske.

Otokar s Hornecka pripoveduje v svojej reimchroniki, da se Seyfrid marenberški kralju Otokarju, ko se je iz Koroškega nazaj skozi Marenberg povrnol, ni prišel poklanjat, dočim so mu vsi drugi grajščaki, tržanje in kmetje naproti prišli in ga z veseljem in častjo sprejeli, češ da je bil „chrankcher Gelied“, protinast (kap. 99).

Kdaj je to bilo, ne dá se določiti. Dne 6. dec. l. 1270. še je bil Seyfrid pri kralji Otokarji v Belaku; a 12. decembra 1270 pa že kralja Otokarja nahajamo v Judenburgu (glej Ankershofen-Tangl, *Gesch. Kaernth.* IV. str. 39). Najbližnja cesta iz Belaka v Judenburg ni bila skozi Marenberg,² Maribor, nemški Gradec, Bruck in Ljubno, temveč čez Breze (Friesach), Neumarkt in Unzmarkt.

¹ Mautenberg, dandanes Muta, Hohenmauten na korošk.-štajerskej meji.

² Velike ceste iz dolnjega Draurburga skozi Marenberg v Maribor še takrat ni bilo.

V Judenburgu je sklenol kralj Otokar 1270 „pridie Idus“ (12. decembra) pogodbo z višjim škofom saleburškim Friderikom (glej Juvavia, str. 382., cela pogodba je tiskana v Jahrb. der Literat. Wien, 1844, VIII. str. 183), pozneje pa ni bilo kralja več ne na Koroško, ne v okolico marenbersko. Že ta okoliščina nam pričuje, da je Horneckova povest neresnična.¹

Horneck poroča dalje, da je kralja Otokarja Seyfridovo nedostojno obnašanje tako razljutilo, da je sklenol nad njim maščevati se. Naložil je torej svojemu namestniku na Koroškem Ulriku žl. Dürrenholzu, naj Seyfrida marenberskega ujame in mu ga v Prago pošlje.

Ulrika Dürrenholza nahajamo že 27. oktobra 1271 kot glavarja koroškega (glej Fontes rer. aust. II. oddel, Diplom. et acta I. pag. LXII). Seyfrid marenberski pa še je gotovo bil pri življenji 6. decembra 1271, kakor pismo od njega podpisano istega dne in leta pričuje (glej Ankershofen-Tangl l. cit. str. 92). Ujetje Seyfridovo bi se bilo torej zgodilo leta 1272. in za beriča je po Hornecku služil „Ortolff von Windischgrecz“. Ta je prê Marenberžana povabil na gostijo in ga dal pri kosilu ujeti, v železje dejati in k Ulriku Dürrenholzu odvesti, kateri ga je v Prago poslal. Horneckova povest se glasi:

Da liez er (kralj Otokar) sich nyder
 Vnd schied haimlichen hernieder
 Zu dem von Durnholcz,
 Ob gemant wer so stolcz,
 Der der Manhait pegieng,
 Daz er den Mernberger vieng
 Mit vntrewn und mit Main,
 Es war groz oder chlain,
 Wez er darumb gert,
 Daz man ju dez gewert.
 Von dem Durnholcz der Wolf
 Mit Herren Ortolff
 Von Windischgrecz daz antrug,
 Daz er der Trew abslug
 Halls und Hennde,
 O we der Miszwende!
 Daz er sich ye so vergaz:
 Wann do der Mernberiger az,
 Nach seiner pet sein brot,
 Do bracht er ju in Not,
 Wann er ju ob dem Tische vieng
 Vnd do dew vntrewe ergieng,
 Darnach in churezen stunden
 Gevangen und gepunden

¹ Mimo Marenberga je kralj Otokar utegnoł potovati v prvej polovici meseca novembra 1270, ko je v slovenje-graškej trdnjavi prenočil, a ker Seyfrida marenberskega mesec dnij pozneje nahajamo v družbi kraljevej v Belaku, nam to pričuje, da je med njima vladalo sporazumljenje.

Vud versmitt sannt er ju
 Dem von Durnholez hin,
 Nach des Kunigs behag
 Furt in derselb hincz Prag
 Der mortgeitigen Hant. itd.

Čudno se mi zdi, da star bolehav mož, kakor je bil Seyfrid marenberški, in še zraven „chrankeher Gelied“ gre na gostijo k sosedu, o katerem mu je bilo znano, da je bil zvest podložnik Otokarjev. Ortolff slovenje-graški, vasall oglejskega patriarha, čijega posestva so bila v vojvodstvu koroškem, katero je kralj Otokar po zakonitem potu podedoval, bil je po svojej vesti zavezan kralju pokoren biti in vse zarote proti kralju odkriti. Ako bi bilo na tej Horneckovej povesti kaj resničnega, bi Ortolff slovenje-graški ne bil drugega storil nego svojo patriotično dolžnost. Sicer pa je bil Seyfrid prav veterinjak; leta 1270. se pokloni kralju v Belaku, a pozneje se zarotuje. Sam je v nesrečo spravil Henrika pfannberskega, kakor Freiherr von Stadl v svojem Ehrenspieglu piše: „Herr Seyfried von Mahrenberg brachte zu wegen, dass man dem Herrn Grafen Heinrich von Pfannberg die Haspel anlegte, bis dass er gab seinen Theil an Pfannberg, Losenstein“ itd.

Horneckovim klevetam torej ni verjeti. Otokar ni nobenega po krivem obsodil. Otto mišenski, ktereja je kralj Otokar dal v gradu Aichornu zapreti, kjer je vsled bolezni tudi umrl, je bil od kralja Bele podkupljen (glej Anonym. poem. germ. vet. pri Pezu II. 296 fin.) Gledé štajerskih velikašev pa Horneck sam pripoveduje, da so še le po zaslišanju na zatožbo Friderika ptujskega bili ujeti.

Da bi Otokar bil neusmiljeno ravnal s Seyfridom marenberškim, o tem ne poroča nobena kronika razven onih, ki so iz Hornecka zajemali, in kritični zgodovinpisci na pr. Lambacher in Rauch imajo vsó to povest Horneckovo o Seyfridu marenberškem za „fabulo“.

Mogoče je, da ga je kralj Otokar poklical na odgovor v Prago, in da je tam umrl, ker je bil že star in bolehav; da bi ga pa bil kralj na raztezo dejal, brez zaslišanja na vešala obsodil, mu dal tam noge za zatlilnik privezati, ga pustil dva dni viseti in slednjič z drogom ubiti, to je Horneckova zduha, kateri ni samo sovražil kralja Otokarja, temveč tudi vse Čehe in Moravce. Otokar s Hornecka je bil političen poet, a ne nepristranski historik.¹

Vest, da je Ortolff slovenje-graški povabil Seyfrida marenberškega k sebi na gostijo, pri tej priliki ga dal v železje vkovati (starega,

¹ S kako resnicoljubnostjo so takratni letopisci o Otokarji pisali, pričujejo njihova poročila. Tako pisatelj Continuat. Zwettl. III. piše: „anno Domini 1269 Ulicus, dux Karinthie obiit, cujus terram rex Bohemie sibi subjugavit“; drugi reče: „indebite sibi vindicavit“, in vendar je znano, da je vojvoda Ulrik Otokarja prostovoljno za dediča postavil. Temeljito zavrača vsa ta natolcevanja mirni, zmerni in nepristranski Palacký (vidi njegove Dejin. kap. o Otokarji).

bolehavega moža!!) in ga ujetega Ulriku Dürnholzu izdal, ki ga je v Prago odvedel, vzeli so Anonym. Leob., Hagen in Haselbach iz Horneckove reimchronike, in zato zna tudi to izdajstvo ravno tako izmišljeno biti, kakor druge Horneckove basni.

Da ni kralj Otokar gojil mržnje do Seyfrida marenberskega, vidi se iz tega, da je njegovim sorodnikom mrtvo truplo, po katero so v Prago prišli, rad izročil in leta 1271. ustanovitev Seyfridovo potrdil. Ta je bil namreč v Marenbergu ustanovil samostan dominičank.¹

O Otokarji celó nemški letopisec Eberhard von Altaich (pri Böhmern II. str. 531) piše: „rex Bohemiae sine delectu personarum, in severitate justitiae ita magnum judicaverat, sicut parvum“. Eberhard je še bil bližnjejši vrstnik Otokarjev (živel je od leta 1273²—1305), nego Otokar s Hornecka, ki je svojo reimchroniko še le 1300, torej 22 let po kralj Otokarjevej smrti pisati začel. Sam prof. Reichel piše o Otokarjevej reimchroniki: „aus jedem Worte spricht indess der Hass der Steirer gegen die böhmische Herrschaft. (Kurzer Abriss der steir. Landesgesch. str. 35.)

Otokar s Hornecka tudi laže, da je sam poznal onega župana, kateri je Seyfridu marenberskemu z drogom glavo razklal, in da bi lahko njegovo ime povedal, ali ker še živi, tega noče storiti, a želi mu samo veselje in poštenje na svetu.

Ako je Seyfrid marenberski bil leta 1272. umorjen, Horneck pa še le leta 1300. začel sestavljati svojo reimchroniko, moral je še prav mlad v Prago priti in si tam onega župana pokazati dati. Tudi so česki župani bili višji gospodje, katerih nobeden bi ne bi bil hotel službe krvnika opravljati.

Da so štajerski plemiči, ki so proti kralju Otokarju puntarili, malo kaj prida bili, očita njim Horneck sam; tako imenuje Hartnida vildonskega, enega glavnih puntarjev, velikega zapravljevca, in Friderik ptujski, ki je leta 1268. svoje tovariše pri kralji Otokarji zatožil, skočil je po nesrečnej vojski Otokarjevej z Rudolfom habsburškim takoj v njegov tabor, a v Rudolfovej armadi pokazal zajčjo pogumnost, tako da mu je Horneck sam prav zasramovalne vrstice v svojej reimchroniki posvetil.

Gore sem omenil izreka Eberharda Altaichskega o pravičnosti Otokarjevej, naj na konci tega članka še pristavim, kako pisatelj Chronic.

¹ Ta samostan je Seyfrid z Marenberga začel staviti leta 1221. s privoljenjem sv. Dominika, dogotovil pa se je še le leta 1251. Leta 1780. je pogorel, kar je tudi pripomagalo, da ga je cesar Jožef zatrl.

² Naj se tukaj omenja, da je v istej dobi leta 1276. eden Windischgraetzov z imenom: Friderik, bil „komthur“ nemškega reda, in začel v Ljubljani istega leta staviti hišo nemških vitezov (Križanko). Iz sitiškega rokopisa v Klunovem Arhivu 2. 3. zvezek str. 193.

Colm. rodom Nemeec njega sodi. Dotične vrstice podajam v nemškem prevodu, kakor jih najdem pri O. Lorenzi (Deutsche Gesch. II. 239). „Milde und Ehre weinen um den König aus Böhmerland! Nie sah man seinen Edelsinn zage werden, er war ein Schild in seinen Tagen über alle Christenheit, an Muth war er ein Löwe, ein Edelaar an Güte. Der herrliche König ist todt, der Böhmerkönig ist nun erlegen, drob weinet Augen Jammerthänen! Wer wird die Witwen und Waisen pflegen? Der König fiel recht als ein Held, der nach Ruhme stritt“.

Torklja.

„Ljublj. Zvon“ 1881. zv. III. str. 141. govori o „Torklji“. Prašam torej neko Lotmeržanko, ali pozna Torkljo? Pravila mi je na to: Ko sem bila še domá, pripovedovala je večkrat k nam zahajajoča žena čudne povesti, med drugimi tudi o Torklji. Svoje dni so bajè sobotni večer bolje posvečevali ko sedaj. A neka skopa gospodinja je silila svoji dve dekli, da ste morali tudi v soboto pozno v noč presti. Neko soboto večer jima je že prediva zmanjkalo, a gospodinja jima še le ni dovolila počitka. Poslala je dekle pod streho, naj bi prinesla še eno kodeljo. Dekla gre, pa — jedva je bila nad hišo pod streho prišla, ko se začuje strašno tobotanje nad stropom. Gospodinja odpre „okínjak“, t. j. zapornico, ki je na stropu samem, da se lahko sopuh iz sobe izkadi, pa kliče pod streho: Kaj pa je, da tako tobočeš? Nato se je čul iz okínjaka odgovor: „Jaz sem Torklja, pa žerem take ljudi, ki ob sobotah na večer dolgo delajo“. Nato je vrgla Torklja skozi „okínjak“ kostenjak dekle, ki je bila ravno pod streho po predivo šla.

Dr. Jože Pajek.

Pregovori.

(V Belej krajini nabral *L. Gajko.*)

Pravico vsakdo hvali, pa vsakdo ne hrani.
 Zakon brezi otrok, to je brezi solnca dan.
 Mladost je norost, čez jarek skače, kjer je most.
 Raji s cesarom, nego s pisarom.
 Kdor gre na Dunaj, pusti naj trebuh zunaj.
 Dober premislek je boljši, nego uro hodá.
 Najslabša sprava je boljša, nego najboljša pravda.
 Vsaka buča za svoj grljan (pecelj) visi.
 Iz panja mladica raste,
 Božič proide — zima doide.

Volk ne pozré zime.

Ženske imajo od božiča do pusta — dolga usta.

Kjer te ne srbi, ondi se nikar ne praskaj.

Kdor nikdar ni bolan, Bogu ni povoljan (ljub).

Sam — kakor volk v lozi (hosti).

Če ni, tudi vojska ne vzame.

Drobnosti.

(Do slovenskih pisateljev.) Slovenski narod nima samo imenitnih in slavnih mož, ki so v njegovem jeziku pisali, nego ima tudi mnogo učenjakov, ki so latinski ali nemški prav znamenite kujige spisovali. Častitim čitateljem bi vsak jako ustregel, ki bi životopise teh slavnih rojakov popisal in imenoval vsa njihova dela.

Tako na pr. imajo koroški Slovenci velezaslužnega grammatika Gutsmana, leksikografa in zgodovinopisca Megiserja, letopisca Unresta (živel proti koncu 15. stoletja), slavnega spisovatelja „Germanice sacrae“ Hanžiča, in več drugih mož, ki so proslavili domovino s svojimi peresi. Životopise imenitnih štajersko-slovenskih pisateljev je sestavil, kolikor nam je znano, učeni naš g. prof. Ivan Macun, in ako se ne motimo, izročil je svoj rokopis Matici slovenske. Upamo, da bode skoro beli svet zagledal.

Je-li se gospod Macun tudi v svojem spisu spomnil Andreja Perlaha, nam ni znano. Andrej Perlah se je bil porodil v fari sv. Andreja v Svičini v slovenskih goricah, bil je na Dunaji imeniten zdravnik in leta 1550. rector magnificus dunajskega vseučilišča. Zraven zdravniških spisov je tudi zapustil astronomične spise. Umrli je 11. junija 1551 in je pokopan v stolnej erkvi sv. Štefana, kjer mu je njegov prijatelj Filip Gundel, po katerem ima „Gundelhof“ na Dunaji svoje ime, spomenik postavil. Slovenske rodoljube, ki na Dunaji živijo, prosimo, naj nam kaj več priobčijo o tem slavnem našem rojaku.

D. Trstenjak.

„*Světovzor-a*“ izvrstnega ilustriranega českega časopisa 16. številka prinaša na prvem mestu prav dobro sliko slavnega našega rojaka in prvega slavista dr. Fr. viteza Miklošiča s kratkim životopisom, kterega sklepa tako-le: „Na konci naj še izrečemo pristrčno željo, da bi bilo zaslužnemu jezikoslovcu, ki je do sedaj duševno in telesno nenavadno svež, še mnoga leta dano delovati v prospah vede in slave imena slovanskega“.

Darila za slavospeve: Letos je dvestoletnica smrti slavnega španskega dramatika Calderona; na Španskem so se razpisala darila za najboljše slavospeve na čast Calderonu v vseh jezikih; pri dunajskem španskem poslanstvu sestavljen odsek za presojevanje teh pesnij počastil je tudi dva Slovana s častno kolajno iz 100 gr. zlata in sicer českega pesnika Svatopluka Čecha v Pragi in poljskega Kosteleckeškega v Lvovu.

Dopisi. Iz Dunaja: Na dunajskem vseučilišču je letošnji zimski tečaj 1880/81 poslušalo 3743 rednih in 829 izvenrednih slušateljev; skupaj 4572 dijakov. Med rednimi slušatelji je bilo 585 modroslovcev; juristov 1861; medicincev 1104 in bogoslovcev 193. Iz Azije so bili 4 dijaki, iz Afrike 2 in iz Amerike 39. — Letni tečaj 1881 čita dv. svet. prof. dr. Fr. vit. Miklošič: „Slavische Palaeographie“ in „Slavische Personennamen“. Čehom nadaljuje dr. Alois Šembera čitanja o českej slovni in pisavi (glej str. 68); potem še čita „Geschichte der neuböhmischen Literatur von 1409 an“. — O ruskem jeziku čita J. Glowacki (glej str. 68).

Iz Prage: —nè. Naša staroslavna „Alma mater Carolo-Ferdinandea“ je dala letos že mnogo o sebi govoriti, naj Vam torej pošljem nekoliko opazek k vendar enkrat rešenemu vseučilišnemu vprašanju in kratek statističen pregled.

Ko je Karel IV., „otec domovine“, kakor ga Čehi tako radi zovejo, česko vseučilišče poklical k življenju, dejal je v ustanovnem pismu, da je svojim ljubim Čehom doma pogrnuol bogato mizo, da jim odslej ne bode treba berati omike in učenosti okoli tujcev“. In v resnici je bil česki jezik vedno ravnopraven, dá zavzema je dolgo časa poleg latinščine prvo mesto. Za magistra Husa do Rudolfa II. in brata Matije cvetla je narodu in jeziku českemu zlata doba. Prišla je pa osodepolna bitva na belej gori (1620, 8. nov.), druga bitva kosovska! Med onimi nesrečniki, ki so leto po belogorskej bitvi storili smrt na glavnem trgu pred mestno hišo, bil je tudi rektor vseučiliščni. Na univerzi se je odslej jela izpodrivati češčina, vendar popolnem odpravljena ni bila nikdar, niti za cesarja Jožefa II.

Če torej Čehi zahtevajo ravnopravnost jezikov na visokih šolah, ne terjajo nič novega, temveč le stare historične pravice.

O velikej noči pa je prišla iz Beča zaželena vest, da se ima „Alma mater“ izpremeniti v dve sestri, česko in nemško, spojeni in vezani enim imenom in enim rektorjem. Na pravniškej in filozofičneje fakulteti uvede se dualizem že meseca oktobra, kdaj se pa ima to storiti na medicinskej in bogoslovskej, še ni določeno.

Letos v drugem polletju ostane še pri starem in sicer bode 228 nemških predavanj, 64 českikh, 8 v latinskem, 5 v francoskem in 1 v laškem jezici.

Najbolj v kot potisnena je češčina na medicinskej fakulteti: 70 nemških in le 8 českikh predavanj; najbolj jo goje pravniki: 33 nemških in 17 českikh. Filozofom se podava učenost v 113 nemških in 33 českikh prednaškah.

Učiteljskih sil je skupaj 135, med njimi jih čita česki 29. Izmed rednih profesorjev sledeči: dr. Randa, dr. Ott, pravnik; dr. Smolik, bogoslovec; dr. Durdik čita estetiko, dr. Studnička matematiko, dr. Lad. Čelákovský botaniko, geologijo dr. Frič, povestnico Tomek, filologijo klasično Kvičala, slovansko Hattala.

To so možje! Vsak učenjak v svojej stroki. Med izvenrednimi professorji je mnogo Čehov; omenim naj tu le lektorja Kolaša za poljski in ruski jezik in neutrudljivega dr. Gebauerja, ki čita tudi o „starobulgarščini“ rectius „staroslovenščini“.

Poročilo sklepam s pozivom do slovenskih dijakov, naj ne zamudé priti saj eno leto na vseučilišče v Prago naučit se praktično češčine in izpoznavat duha slovanskega!

Slovstvo: *Slovenske Talije* 48. in 49. zv. se je ravnokar razposlal. V 1. zvezku so: *Tonica*, drama v treh dejanjih, po Körnerji poslovenil Sv. Pintar. — Št! igra v dveh dejanjih, po Scribe-ji — V. Mandelc. — Blaznica v prvem nadstropji, vesela igra v enem dejanji, po Šamberk-u (česki) — Jos. Starè. — Ali plavaj ali utoni! V italijanščini Leo di Castelnovo — slov. P. V drugem zvezku se podaja: Zmešnjava na zmešnjavo. Burka v petih dejanjih. Kotzebue — Jos. Cimperman. — Štampihar mlajši. G. Belly — V. Eržén. — Izbiralka. Vesela igra v treh dejanjih s petjem. Kosta Trifković — V. Eržén. Oba dva zvezka izdalo in založilo Dramatično društvo v Ljubljani. Cena 2 gld.

G. Iv. Lapajne, šolski vodja v Krškem, vabi gg. učitelje, pripravnike in šolske prijatelje na naročbo nove knjige: „*Navod za podučevanje prencev*“ (c. 60 kr.), ki izide v letošnjih šolskih počitnicah.

Popravek: Na str. 237. v 9. vrsti naj se bere v novembru nam. v septembru.

Listnica uredništva: Pesen na čast poroke presvetlega cesarjeviča Rudolfa pride na čelu prihodnje številke.